

Eutanazija

Grabovac, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:073506>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
DIPLOMSKI TEOLOŠKO- KATEHETSKE STUDIJE

KRISTINA GRABOVAC

EUTANAZIJA

DIPLOMSKI RAD
iz Moralnog bogoslovlja
kod doc. dr. sc. Šimuna Bilokapića

SPLIT, 2021.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. EUTANAZIJA	3
1.1. Definicija i povijest eutanazije.....	3
1.2. Vrste eutanazije.....	8
1.2.1. Redovita podjela	8
1.2.2. Druge moguće klasifikacije eutanazije.....	11
1.3. Zakonsko uređenje eutanazije	13
2. STAV CRKVE O EUTANAZIJI.....	16
2.1. Jasan i odlučan stav nekolicine papa o eutanaziji.....	17
2.2. Deklaracija o eutanaziji	19
2.3. Eutanazija prema enciklici <i>Evangelium vitae</i>	22
3. PALIJATIVNA SKRB I HOSPICIJ	26
3.1. Palijativna skrb	26
3.2. Hospicij kroz povijest.....	28
3.3. Holistički pristup hospicija	29
ZAKLJUČAK	31
LITERATURA.....	33

SAŽETAK

Današnja rasprava o eutanaziji rezultira dvama različitim i ponekad sasvim oprečnim taborima: zagovornicima i protivnicima eutanazije. Zagovornici eutanazije smatraju da čovjek općenito, a naročito u slučajevima loše kvalitete života, teške bolesti i patnje, ima pravo okončati vlastiti život. Pritom se nerijetko eutanazija naziva ubojstvom iz milosrđa i promatra kao čin humanosti prema ljudskom biću koji strahovito pati. Protivnici eutanazije drže da nitko nema pravo oduzeti život bez obzira na okolnosti, jer život po sebi ima neprocjenjivu vrijednost koju ne može narušiti loša kvaliteta života, bolest ili patnja. Crkva se protivi svakom činu koji umanjuje i vrijeđa čovjekovo dostojanstvo i život. Život kao takav temeljna je vrednota i ljudsko pravo iz kojeg proizlaze sva ostala prava i obveze. Palijativna skrb u okviru hospicija, koju zagovara Crkva, za razliku od eutanazije, moralno je prikladno i humano rješenje za pacijente u terminalnoj fazi bolesti. Radi se o pristupu koji kao glavni cilj ima ublažiti bol i patnju u svim njezinim aspektima poštujući osobne vrijednosti pacijenta.

Ključne riječi: *eutanazija, život, patnja, Crkva, kršćanska etika, palijativna skrb, hospicij*

UVOD

Primjećujemo da je danas u svijetu sve češće prisutan stav o čovjeku kao jedinom *gospodaru* života i smrti. S obzirom na takav stav i mentalitet, papa Ivan Pavao II. u enciklici *Evangelium vitae* u tom smislu progovara o tzv. kulturi smrti koja uzima sve više zamaha u današnjem društvu. Takva kultura među ostalim promovira ideju da čovjek prema osobnom nahođenju može odlučivati o životu i smrti. Takvom shvaćanju pridonosi i suvremeno poimanje bolesti, patnje i smrti kao negativnih stvarnosti koje se nužno moraju izbjeći. Čovjek današnjice na bolest i patnju gleda kao na prijatnu svom životu i blagostanju.¹ U suvremenom svijetu sve više je prisutan strah od smrti koja se promatra kao neželjen događaj kojeg treba izbjeći pod svaku cijenu. Smrt postaje tabu tema, izbačena iz svakodnevnog govora i života.² Ne promatra se kao prirodni proces koji je sastavni dio života, već se smatra patološkom pojavom.³ Suprotno spomenutim tendencijama, bolest, patnja i smrt neodvojive su od čovjekova postojanja.⁴ Sastavni su dio čovjekova života, od njegova rođenja pa sve do smrti. Bol i patnja, osim što čine svakodnevnicu ljudskog života, mogu imati pozitivne učinke u smislu čovjekova sazrijevanja.⁵ Poseban smisao patnji daje kršćansko poimanje: „Krist je istodobno poučio čovjeka da čini dobro trpljenjem i da čini dobro onome koji trpi. S tog dvostrukog polazišta on je do dna razotkrio smisao trpljenja.“⁶

Osim što se radi o atentatu na život, ljudsku osobu i njezino dostojanstvo, eutanazija je u suprotnosti sa liječničkim pozivom. Liječničko djelovanje usmjereno je ka služenju čovjeku i ljudskom životu u njegovoj cjelovitosti. Liječenje nikada ne smije isključivati cjelovitost čovjeka, njegovu duhovnu i tjelesnu odrednicu. Iz tog razloga presudno je odgovoriti na pitanje o čovjeku, njegovom dostojanstvu, pravima i obvezama. U tom smislu možemo reći da se medicina i teologija nadopunjuju. Liječenje uvijek mora biti u službi života i čovjekova zdravlja. O tome među ostalim svjedoči načelo neškodljivosti koje izriče važnost poštivanja i čuvanja ljudskog života koji je temeljna vrednota, a kojega nalazimo već u Hipokratovoj

¹ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1985., str. 63-64.

² Usp. Maca Cicak, *Aspekti dobre smrti*, *Ljetopis socijalnog rada* 15 (2008.) 1, str. 93-94.

³ Usp. Marijan Karin, *Kad srce stane i disanje prestane*, u: Ivan Markešić (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2017., str. 244.

⁴ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 63.

⁵ Usp. *Isto*, str. 64.

⁶ Ivan Pavao II., *Spasonosno trpljenje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984., br. 30.

zakletvi koja je nastala oko IV. st. pr. Kr. Pravo na život temeljno je ljudsko pravo iz kojeg proizlaze ostala prava i obveze.⁷

Crkva se ne može oglušiti na izazove današnjeg društva u pogledu poimanja života i čovjeka kao takvog. Kao *nositeljica* Kristove poruke, uvijek je pozvana stati uz obranu istine i temeljnih vrijednosti. Stav Crkve po pitanju eutanazije je jasan:

„Ljudski je život svet, jer od samog svog početka uključuje *Božje stvaralačko djelovanje* i zauvijek ostaje u posebnom odnosu sa Stvoriteljem, svojom jedinom svrhom. Bog je jedini Gospodar života od njegova početka do njegova svršetka: nitko i ni u kojim okolnostima ne može sebi uzeti pravo da izravno uništi nevino ljudsko biće.“⁸

Diplomski rad sastoji se od tri dijela. U prvom dijelu objasniti ćemo definiciju i pojam, kratko prikazati povijesni razvoj, vrste i zakonsko uređenje eutanazije. Kako bismo mogli na ispravan način prosuditi eutanaziju, potrebno je najprije obrazložiti sam pojam i značenje riječi. Uočiti ćemo da je izvorno značenje pojma eutanazije potpuno suprotno od onoga kako definiramo eutanaziju danas. Vidjet ćemo na koji način se pojam eutanazije razvijao kroz povijest. Upoznat ćemo se sa raznim vrstama eutanazije s obzirom na metodu, namjenu i pristanak. Što se tiče zakonskog uređenja, spomenut ćemo neke od ključnih dokumenata, kao i neke od zemalja koje su zakonom omogućile vršenje eutanazije. Stav Crkve o eutanaziji, tema je drugog dijela rada. Crkveni nauk o eutanaziji, stoji uz obranu čovjekova dostojanstva i njegova života od začeca do prirodne smrti, a temelji se na Svetom pismu, predaji i naravnom zakonu. Naglasak je stavljen na izjave i stav nekolicine papa, kao i dokumente koji se izričito bave temom eutanazije. Palijativna njega u okviru hospicija tema je posljednjeg dijela rada. Radi se o svojevrsnoj alternativi eutanaziji, odnosno moralno prikladnom rješenju adekvatne skrbi za osobe u terminalnoj fazi života koje doživljavaju veliku bol i patnju.

⁷ Usp. Valentin Pozaić, *Čuvari života. Radosti i tjeskobe djelatnika u zdravstvu*, Filozofsko- teološki fakultet Družbe Isusove, Zagreb, 1998., str. 11-14.

⁸ Zbor za nauk vjere, *Donum vitae- Dar života*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987., br. 5.

1. EUTANAZIJA

Kako bismo mogli na ispravan način izložiti temu eutanazije, najprije moramo objasniti značenje samog pojma. Prvotno značenje pojma eutanazije odnosi se na ugodnu i blagu smrt, dok se danas pod tim pojmom podrazumijeva medicinski zahvat kojim se uzrokuje smrt s ciljem uklanjanja boli i patnje.⁹ Možemo reći da izvorno značenje eutanazije, kao pozitivnu brigu za dobru i blagu smrt danas pronalazimo u palijativnoj skrbi i hospicijskom pokretu.

1.1. Definicija i povijest eutanazije

Riječ *eutanazija* potječe od grčke riječi *eu* i *thanatos* što bi se moglo prevesti kao dobra smrt.¹⁰ Stara grčka literatura otkriva nam da se pojam eutanazije shvaćao kao želja za brzom i bezbolnom smrću, za razliku od kasnijeg shvaćanja eutanazije kao namjernog čina ubojstva kojim nastupa prijevremena smrt. Pojam *eutanazija* prvi put se spominje u kazališnom djelu *Mrav* grčkog komediografa Posidiopa oko tri stoljeća prije Krista. Nešto kasnije, filozof Ciceron uvodi pojam eutanazije u rimski svijet. On taj pojam shvaća kao izraz za časnu i dostojanstvenu smrt.¹¹

Suprotno izvornom značenju, eutanazija se počela definirati kao „samilosno ubijanje onoga koji trpi, smatra se da trpi ili se pretpostavlja da će u budućnosti trpjeti na nepodnošljiv način“.¹² U stručnoj literaturi često se spominje termin *ubojstvo iz milosrđa* kao sinonim za eutanaziju. Eutanazija se danas često predstavlja kao čin humanosti prema onima koji pate.¹³ Takvo milosrđe, papa Ivan Pavao II. proglašava lažnim sažaljenjem, budući da istinsko sažaljenje ne ubija, već se solidalizira sa patnikom.¹⁴

Eutanazija je multidisciplinarni pojam i predmet je raznih znanstvenih rasprava i promišljanja. Zauzima bitno mjesto u pravu, etici, filozofiji i teologiji. Brojne svjetske religije bave se problematikom eutanazije. Negativan stav prema eutanaziji nije specifikum samo kršćanstva, već i ostalih religija poput islama i židovstva koje život smatraju Božjim darom i

⁹ Usp. Leo Pessini, *Distanzacija. Do kada produžavati život?*, Adamić, Rijeka, 2004., str. 367.

¹⁰ Usp. Jerolim Lenkić, *Eutanazija u moralno-teološkoj prosudbi*, Tonimir, Varaždinske Toplice, 2011. str. 25.

¹¹ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 12.

¹² Velimir Valjan, *Bioetika*, Svjetlo riječi, Sarajevo- Zagreb, 2004., sr. 275.

¹³ Usp. Marko Marinić, *Društvena percepcija neopravdanosti nekih oblika namjernog izazivanja smrti*, u: Ivan Markešić (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2017., str. 297.

¹⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 66.

kao takvim, svetim i nepovredivim.¹⁵ Posebno možemo istaknuti i medicinski vid eutanazije budući da čin eutanazije spada u dio liječničke prakse u nekoliko zemalja svijeta. Svjetska liječnička udruga 1987. godine donijela je *Deklaraciju o eutanaziji* u kojoj stoji da je eutanazija kao namjerno prekidanje života na zahtjev pacijenta neetična. Kodeks medicinske etike i deontologije eutanaziju proglašava neetičnom ističući pritom da je obaveza liječnika ublažiti patnju i poboljšati kvalitetu života terminalnom pacijentu putem palijativne skrbi.¹⁶

Školski rječnik hrvatskoga jezika eutanaziju definira kao okončavanje života s ciljem otklona patnje kod neizlječivih i teško bolesnih pacijenata.¹⁷ Autor Zvonimir Šeparović proširuje definiciju eutanazije koja se ne odnosi samo na namjerno skraćanje života neizlječivom pacijentu, već on eutanaziju definira kao općenito usmrćivanje iz nekog humanog razloga.¹⁸ Cvitanović i Šeparović u rječniku kaznenog prava navode da je eutanazija djelovanje liječnika ili druge osobe u svrhu dobre smrti neizlječivo i teško bolesnog pacijenta.¹⁹ *Deklaracija o eutanaziji* Kongregacije za nauk vjere eutanaziju definira kao djelo ili propust kojim se izaziva smrt s ciljem otklona boli.²⁰ Etički kodeks Mađarske liječničke komore eutanaziju definira kao aktivnost liječnika na zahtjev bolesnika koji boluje od neizlječive bolesti, a za svrhu ima nastupanje prijevremene smrti. Kodeks ističe da su liječnici nisu ovlašteni za oduzimanje života, već su vezani zakletvom da olakšavaju patnju i liječe.²¹ Možemo reći da se eutanazija odnosi na svaki čin usmrćenja osobe koja zbog svog zdravstvenog stanja trpi nepodnošljivu bol i patnju.²²

Eutanazija podrazumijeva namjerno oduzimanje života pacijentu koji neizmjereno pati, a vrši se izravnim ili neizravnim putem. Izravni put, odnosno aktivna eutanazija, podrazumijeva usmrćivanje pacijenta, dok se neizravni put, odnosno pasivna eutanazija odnosi na uskraćivanje liječenja koje za posljedicu ima smrt pacijenta. Kriterije za eutanaziju razvio je filozof James Rachels. Potrebno je ispuniti nekoliko uvjeta prema kojima možemo ustvrditi da se radi o eutanaziji. Prvenstveno se mora raditi o tzv. ubojstvu iz milosrđa osobe koja trpi jake bolove.

¹⁵ Usp. Aleksandra Frković, *Medicina i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2010. str. 51.

¹⁶ Usp. *Isto*, str. 53.

¹⁷ Usp. <http://rjecnik.hr/search.php?q=eutanazija> (Pristupljeno: 15.6. 2021.)

¹⁸ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2017., str. 84.

¹⁹ Usp. Hrvoje Sladić, Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske VI* (2015.) 1, str. 75.

²⁰ Usp. Velimir Valjan, *Bioetika*, str. 276.

²¹ Usp. Anica Jušić, Eutanazija, *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2002.) 3, str. 305.

²² Usp. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo- etičke dileme kriminalne politike, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 17 (2010.) 1, str. 225.

Eutanazija se mora izvršiti na zahtjev osobe koja bi i bez usmrćenja na zahtjev brzo umrla. Bitan kriterij jest da je ubojstvo počinjeno hotimično, tj. da se radi o namjernom oduzimanju života iz altruističkih pobuda.²³

Od samog početka ljudskog društva postojala je određena praksa usmrćivanja starih i bolesnih ljudi. Povijesni izvori svjedoče da su osobe sa invaliditetom, stari i nemoćni ubijani na različite načine, primjerice, bacanjem s litica, izgladnjivanjem, davanjem otrovnih napitaka. Ta je praksa naročito bila prisutna u plemenskim narodima.²⁴

Sam pojam *eutanazija* javlja se u antičkom svijetu, a označavao je naziv za hrabru i plemenitu smrt. Tim pojmom se izražavao pozitivan stav prema smrti. Antičkom svijetu nepoznat je današnji pojam eutanazije kojeg mi poznajemo, ali je ideja i praksa kao takva itekako bila poznata i prisutna. Hipokratova zakletva iz IV. st. pr. Kr. svjedoči da je među ljudima toga vremena bila prisutna praksa usmrćivanja ljudi. O praksi ubijanja ljudi govori redak koji između ostalog sadrži izjavu da „neće dati smrtonosni otrov onome tko ga zatraži“.²⁵ Praksu eutanaziju kao ubojstvo teških bolesnika uz pomoć liječnika podržavao je Platon.²⁶

Govornik, državnik i filozof Ciceron pojam eutanazije kojim izriče časnu i dostojanstvenu smrt uvodi u rimski svijet. Pojam eutanazije i dalje nije shvaćen kao izravno usmrćivanje, već kao izraz za dostojanstvenu i „dobru“ smrt. Tim pojmom izriče se težnja za bezbolnom i brzom smrti kojom se ne nastoji manipulirati, već se smrt prihvaća kao sastavni dio života.²⁷ Ciceronovo stajalište i Hipokratova zakletva govore u prilog činjenici da su se stanovnici grčko-rimskog svijeta oštro protivili svim oblicima eutanazije.²⁸

Prema stoičkoj filozofiji samoubojstvo je smatrano herojskim činom kojim se duša oslobađa od tijela koji je njezina grobnica. Prema takvom filozofskom nazoru, opravdano je učiniti samoubojstvo u slučaju teške i neizlječive bolesti koja remeti kakvoću ljudskoga života.²⁹

Pojam eutanazije u srednjem vijeku ostaje nepoznanicom sve do djela *Novum organum* Franciska Bacona u kojem izričito spominje taj pojam.³⁰ Thomas More u djelu *Utopia* ne

²³ Usp. David Clark i Peter Emmet, *Na korak do smrti. Kako postupati mudro kad voljena osoba umire*, Stepress, Zagreb, 2005., str. 91-93.

²⁴ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 77.

²⁵ *Isto*, str. 78.

²⁶ Usp. Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 289.

²⁷ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 12.

²⁸ Usp. Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, str. 289.

²⁹ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 12-13.

³⁰ Usp. Aleksandra Frković, *Medicina i bioetika*, str. 50.

spominje izričito pojam eutanazije, ali izriče ideju da će teški bolesnik koji je na teret i sebi i drugima u dobroj nadi osloboditi sama sebe muke ili dopustiti drugome da to učini, ali samo uz odobrenje svećenika i vlasti.³¹ Bacon službu liječnika ne vidi samo kao „čuvara zdravlja“, već smatra da liječnik osim što štiti zdravlje i ublažava bol, mora olakšati umiranje. S Baconom pojam eutanazije ulazi u javnu raspravu koja traje do današnjih dana.³²

Eutanazijom se ubrzo počinju baviti filozofi poput Davida Humea, Fridricha Nietzschea, Arthura Schopenhauera i ostalih. Pojedini autori poput Alfreda Ploetza i Julius Fridrich Lehmana promovirali su ideje da država treba imati vlast nad smrću pojedinca, odnosno da je eutanazija dopuštena radi boljitka države.³³ Sedamdesetih godina prošlog stoljeća počinje se o eutanaziji raspravljati kao o slobodnom okončanju života po vlastitom izboru nakon što je A. Jost 1895. objavio djelo *Pravo na smrt* u kojem izražava stav da vrijednost ljudskog života može postati negativna. Jedini pravi kriteriji u prosudbi vrijednosti ljudskoga života prema ovom autoru imaju troškovi liječenja.³⁴

Početkom 20. st. počinju se pojavljivati prijedlozi ozakonjenja eutanazije. Države poput Njemačke i Belgije pokušale su donijeti zakone o eutanaziji, ali isti su odbijeni od nadležnih zakonskih institucija.³⁵ Autori Karl Binding i Alfred Hoche objavljuju 1920. godine djelo *Dopuštanje uništenja životno nevrijednog života* u kojem propagiraju ideju da postoje životi koji nisu vrijedni življenja poput duševnih i neizlječivih bolesnika i koje treba eliminirati. Motivi za eutanaziju označeni su kao samilost prema trpećem i beznačajnost njihove egzistencije. Autori drže da je uništenje života koji nije vrijedan življenja iscjeliteljski postupak koji je moralno dopušten i u skladu sa medicinskom etikom.³⁶ Ovakvi nazori otvorili su put nacističkim idejama o likvidiranju ljudskih života. Sovjetski Savez je 1922. godine zakonom omogućio eutanaziju prilikom čega je strijeljano 117 neizlječivo bolesne djece. Zakon je povučen iste godine.³⁷

Narednih godina u brojnim državama započela su se osnivati društva u svrhu promicanja ideje eutanazije. U Engleskoj je 1925. godine osnovano društvo *The Euthanasia Society* koje postoji i danas pod nazivom *Exit*. U Sjedinjenim Američkim Državama Charles

³¹ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 14.

³² Usp. *Isto*, str. 15.

³³ Usp. Robert Jay Lifton, *Liječnici nacisti- medicinsko ubijanje i psihologija genocida*, TIM press, Zagreb, 2015., str. 66.

³⁴ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 16.

³⁵ Usp. *Isto*, str. 17.

³⁶ Usp. Robert Jay Lifton, *Liječnici nacisti- medicinsko ubijanje i psihologija genocida*, str. 66.

³⁷ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života: Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 17-18.

Potter, protestantski pastor, osniva društvo *Euthanasia Society of America*.³⁸ Uslijedilo je razdoblje aktivnog provođenja eutanazije u nacističkoj Njemačkoj u svrhu stvaranja čiste rase.

Ubrzo nakon Drugog svjetskog rata, 1952. upućen je zahtjev za priznanje i dopuštanje eutanazije UN-u. U američkom časopisu *The Humanist* 1974. objavljen je *Proglas o eutanaziji* koji eutanaziju proglašava etičnim činom, dok trpljenje smatra uzaludnim i nemoralnim.³⁹ Vrhovni sud američke savezne države New Jersey donio je 1976. godine odluku kojom se liječnicima dozvoljava da pacijentima u komi isključe respiratore ukoliko im prijeti nedolično umiranje, a već sljedeće godine nekoliko američkih saveznih država prihvatilo je prijedlog zakona o „pravu na umiranje“.⁴⁰ Nizozemska medicinska udruga 1984. godine pod određenim uvjetima prihvatila je eutanaziju, a 1993. godine donesen je zakon koji dopušta eutanaziju pacijentima koji trpe velike bolove ili pate od neizlječive bolesti. Već 1994. godine zabilježen je slučaj psihijatra koji je eutanizirao ženu koja je patila od depresije. Nizozemski psihijatar nije proglašen krivim iako je prekršio odrednice zakona donesenog 1993. godine.⁴¹ Ubrzo se diljem svijeta pojavljuju razne udruge koje propagiraju legalizaciju eutanazije. Među najpoznatijim udrugama je američka udruga *Hemlock* koju je osnovao Dereck Humphry, autor knjige *Posljednji izlaz* u kojoj donosi savjete za počinjenje samoubojstva. Jedna od glavnih teza autora jest da je zadatak liječnika izvršiti eutanaziju onda kada pacijent to zatraži. Smatra da taj postupak spada u okvir liječenja.⁴² Zakon naziva *Prava neizlječivih bolesnika* usvojen je u Australiji 1996. godine. Prvi eutanizirani pacijent bio je Bob Deut, dvadesetdvoгодиšnjak koji je patio od tumora prostate. Australijski Federalni parlament odbacio je 1977. godine zakon nakon što su još eutanizirana trojica pacijenata uz obrazloženje da je zakon moguće zlouporabiti.⁴³ Nizozemska je prva država koja je službeno legalizirala eutanaziju 2001. godine.⁴⁴ Belgijski senat iste je godine odobrio eutanaziju uz uvjet da se radi o zahtjevu punoljetne osobe koja boluje od neizlječive bolesti.⁴⁵

³⁸ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 18.

³⁹ Usp. Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, str. 293.

⁴⁰ Usp. Brian Innes, *Smrt i zagrobni život*, Dušević i Kršovnik d.o.o., Rijeka, 2000., str. 47.

⁴¹ Usp. *Isto*, str. 50.

⁴² Usp. *Isto*, str. 48.

⁴³ Usp. *Isto*, str. 50.

⁴⁴ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 82.

⁴⁵ Usp. Anica Jušić, *Eutanazija*, str. 304.

1.2. Vrste eutanazije

U prethodnom dijelu već je nešto rečeno o vrstama eutanazije, a sada ćemo pobliže objasniti vrste eutanazije s obzirom na namjenu, metodu i pristanak. Posebno će biti riječi o redovitoj podjeli, ali i ostalim klasifikacijama eutanazije.

1.2.1. Redovita podjela

Eutanazija je široko rasprostranjen pojam kojega se pobliže može odrediti u odnosu na metodu kojom se vrši ili prema namjeri. Da bi se radilo o eutanaziji, mora postojati namjera da se ubrza smrt pojedine osobe.⁴⁶ S obzirom na pristanak, eutanaziju možemo podijeliti na dobrovoljnu, nedobrovoljnu i eutanaziju protiv volje. Dobrovoljna eutanazija vrši se uz informirani pristanak pacijenta i na njegov izričit zahtjev. Često se vrši uz unaprijed dan informirani pristanak kojim pacijent ostavlja „oporuku“ koja sadrži uvjete pod kojima želi da ga se usmrti u slučaju da sam bude nesposoban izraziti svoju volju. Tu se radi o tzv. oporučnoj eutanaziji. O oporučnoj eutanaziji kao vrsti dobrovoljne eutanazije govorimo onda kada se pacijent oporukom odriče primjene tretmana u bezizlaznoj situaciji za ozdravljenje.⁴⁷ Takvom oporukom izražava se volja pojedinca da u slučaju teške bolesti koja narušava kvalitetu njegova života, pacijent odbacuje svaki oblik tretmana kojim bi se mogao očuvati njegov život.⁴⁸ Postavlja se pitanje koliko je ta vrsta oporuke u skladu sa čovjekovim dostojanstvom i njegovom slobodom. Različite okolnosti našega života mogu podrazumijevati različite odluke. Čovjek je slobodno biće koje može promijeniti donesenu odluku u drugim okolnostima.⁴⁹ Osim što biološka oporuka ograničava slobodu čovjeka i narušava njegovo dostojanstvo, ona sužava moguće terapijsko napredovanje. Razvoj medicine nitko predvidjeti ne može, a oporuka bi onemogućila primjenu mogućih medicinskih otkrića i tretmana.⁵⁰ Biološka oporuka ne obvezuje liječnika ako ona narušava objektivno dobro pacijenta, a liječnici nikada nisu prisiljeni poštivati biološku oporuku koja se odnosi na eutanaziju pacijenta budući da je cilj medicine zaštita i obrana života, a ne njegovo uklanjanje.⁵¹

⁴⁶ Usp. Ramon Lucas Lucas, *Bioetika za svakoga*, Verbum, Split, 2007., str. 165.

⁴⁷ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednosti života*, str. 88.

⁴⁸ Usp. Ramon Lucas Lucas, *Bioetika za svakoga*, str. 177.

⁴⁹ Usp. *Isto*, str. 178.

⁵⁰ Usp. *Isto*, str. 179.

⁵¹ Usp. *Isto*, str. 180-181.

Nedobrovoljna je ona eutanazija koja je učinjena bez pristanka osobe. U tu skupinu spada eutanazija djece i eutanazija koja se vrši na zahtjev članova obitelji pacijenta.⁵² Kod nedobrovoljne eutanazije nedostaje svjestan i slobodan zahtjev pacijenta.⁵³ Nedobrovoljna eutanazija može biti eutanazija bez pristanka ili prisilna eutanazija. Eutanazija bez pristanka vrši se onda kada pacijent nije u stanju izreći svoju volju. Prisilna eutanazija je izravno ubojstvo ljudske osobe protiv njene volje.⁵⁴ Takva eutanazija vrši se pomoću uporabe sile ili prijevare neuzimajući pritom u obzir volju pojedinca. U tom slučaju radi se o kaznenom djelu ubojstva.⁵⁵

Eutanazija se vrši davanjem smrtonosnih tvari ili uskraćivanjem liječenja s ciljem izazivanja smrti osobe.⁵⁶ Kako bi se zaista radilo o eutanaziji, mora postojati namjera da se okonča život ili ubrza smrt neke osobe. Ako namjera nije smrt, već ona nastupa kao posljedica liječenja, tada se ne radi o eutanaziji, već o slučaju s dvostrukim učinkom.⁵⁷ Čin s dvostrukim učinkom nastupa onda kada umjesto ili uz željeni učinak, nastupa učinak koji može imati negativne posljedice. Tu se dakle ne radi o eutanaziji budući da namjera nije usmrćivanje osobe, već smrt nastupa kao negativan učinak liječenja.

Razlikujemo nekoliko vrsta eutanazije s obzirom na uzrok smrti. O aktivnoj eutanaziji govorimo onda kada se radi o izravnom zahvatu kojim se uzrokuje prijevremena smrt kako bi se oboljelom osiguralo čovjeka *dostojno* umiranje.⁵⁸ Aktivna eutanazija vrši se kod neizlječivih bolesnika koji su već započeli proces umiranja. Cilj aktivne eutanazije jest osloboditi bolesnika boli i patnje, te omogućiti mu čovjeka *dostojno* umiranje. Aktivna eutanazija uzrokuje se davanjem lijeka, odnosno otrova koji za posljedicu ima smrt. Osim izravnim davanjem lijeka, eutanazija se može izvršiti na način da se na pacijentu ne izvrši zahvat koji bi mu spasio život. U tom slučaju nastupa smrt pacijenta koja se mogla izbjeći.⁵⁹ Tada se radi o pasivnoj eutanaziji koja nastaje kao posljedica neliječenja s namjerom da se izazove prijevremena smrt. Aktivna eutanazija dovodi do smrti osobe izravnim postupkom. Glavni cilj aktivne eutanazije je prekid boli i patnje, stoga se u literaturi često govori o „ubojstvu iz milosrđa“.⁶⁰

⁵² Usp. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo- etičke dileme kriminalne politike, str. 225-226.

⁵³ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 87.

⁵⁴ Usp. *Isto*, str. 87-88.

⁵⁵ Usp. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo-etičke dileme kriminalne politike, str. 226.

⁵⁶ Usp. Ramon Lucas Lucas, *Bioetika za svakoga*, str. 164.

⁵⁷ Usp. *Isto*, str. 165.

⁵⁸ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 85.

⁵⁹ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi moralne etike*, str. 29-30.

⁶⁰ Usp. Din Duraković, Eutanazija u dječjoj dobi, *Jahr: europski časopis za bioetiku* 5 (2014.) 2, str. 390.

Kao što je već spomenuto, za razliku od aktivne eutanazije, pasivna eutanazija ne vrši se izravnim zahvatom, već smrt nastupa kao posljedica neliječenja. Pasivna eutanazija odnosi se na namjerno uskraćivanje liječenja kako bi nastupila prijevremena smrt pacijenta. U tom slučaju radi se o eutanaziji u pravom smislu riječi budući da je cilj koji se želi postići smrt pacijenta koja se pravovremenim liječenjem mogla izbjeći. Takav način namjernog uskraćivanja liječenja moralno je jednak aktivnoj eutanaziji.⁶¹ Pasivnu eutanaziju moramo razlikovati od liječenja pacijenta koje može kao negativnu posljedicu imati prijevremeno nastupanje smrti. Bitna razlika između takvog djelovanja i eutanazije sastoji se u namjeri. Naime, cilj koji se eutanazijom želi postići je smrt pacijenta. Kod liječenja pacijenta, nastoji se pacijentu pomoći, ublažiti bol, ali nikako se ne želi njegova smrt. Glavni cilj u tom slučaju nije usmrćivanje osobe, već njeno liječenje. Primarni cilj je ublažavanje boli, a sekundarni učinak tog cilja može biti smrt. U tom slučaju, namjera nije ubojstvo već liječenje koje kao učinak može imati nastupanje smrti. Postavlja se pitanje radi li se tu o eutanaziji koju smo definirali kao namjerno izazivanje smrti radi uklanjanja patnje i boli. U situacijama kada smrt nastupa kao neželjena posljedica, ne govorimo o eutanaziji, već se radi o činu sa dvostrukim učinkom.⁶² Jedan namjeren čin, u ovom slučaju ublaživanje boli, može imati drugi neželjeni učinak poput ubrzanog procesa umiranja. Autor Ramon Lucas Lucas u djelu *Bioetika za svakoga* navodi četiri uvjeta koja se moraju ostvariti kako bi neizravan učinak bio smatran takvim:

„Čin po sebi mora biti dobar ili barem ni dobar ni loš; loš učinak ne može biti ni uzrok ni sredstvo da bi se postigao dobar učinak koji izravno želimo; ne smije postojati nikakva druga vrijedna alternativa da bi se postigao dobar učinak; dobar učinak mora biti razmjerno veći ili barem jednak lošem učinku.“⁶³

⁶¹ Usp. Jerolim Lenkić, *Eutanazija u moralno- teološkoj prosudbi*, str. 28.

⁶² Neki od moralnih teologa, čin sa dvostrukim učinkom definiraju kao rezultat neke radnje iz koje proizlaze dva učinka od kojih je jedan dobar, a drugi zao. Radnju sa dvostrukim učinkom dopušteno je izvršiti uz uvjet da nema drugih sredstava kojima bi se mogao izbjeći negativan učinak. Čin sa dvostrukim učinkom dozvoljeno je izvršiti ukoliko je nakana činitelja pozitivan, a ne negativan učinak. Pozitivan učinak mora biti veći ili barem jednak negativnom učinku. Zaključujemo da zao, odnosno negativan učinak nikada ne može biti cilj djelovanja. Kao primjer čina s dvostrukim učinkom, Velimir Valjan navodi terapijsku sterilizaciju koja se odnosi na liječenje pacijenta primjerice od tumora, a koja može izazvati negativnu posljedicu, odnosno, sterilnost pacijenta. Cilj liječničkog zahvata je liječenje i dobro pacijenta, a ne sama sterilizacija. Ona se pojavljuje kao negativna posljedica liječenja. Drugi primjer koji se navodi je onaj ublaživanja boli kod pacijenta koji može izazvati negativnu posljedicu, ovisnost o sredstvima za ublaživanje boli, ili pak prijevremenu smrt pacijenta. Usp. Velimir Valjan, *Bioetika*, Svjetlo riječi, Sarajevo- Zagreb, 2004., str. 97.

⁶³ Ramon Lucas Lucas, *Bioetika za svakoga*, str. 28.

Pasivna eutanazija često se u literaturi spominje i kao posredna eutanazija.⁶⁴ U stručnoj literaturi navode se dvije razine pasivne eutanazije. Pasivna eutanazija na pozitivnoj razini odnosi se na uporabu sredstava za uklanjanje boli, a što može utjecati na skraćenje života. Prvi učinak pasivne eutanazije bio bi ublaženje boli, a drugi skraćenje života. Druga razina pasivne eutanazije odnosi se na propuštanje zahvata koji bi mogli zaustaviti ili usporiti proces umiranja.⁶⁵ Pasivna eutanazija nastupa onda kada se odustane od primjene terapije kojom se održava život pacijenta. Za razliku od aktivne eutanazije koja je zabranjena u mnogim državama, pasivna eutanazija često je dopuštena.⁶⁶

Eutanaziju uglavnom provodi medicinsko osoblje, no to nije uvijek slučaj. Asistirano samoubojstvo vrsta je eutanazije koju provodi pacijent. Zadatak liječnika kod eutanazije ovakve vrste priprema je smrtonosnih tvari za obavljanje postupka. Ovakvom vrstom eutanazije želi se moralnu odgovornost prebaciti isključivo na pacijenta.⁶⁷

1.2.2. Druge moguće klasifikacije eutanazije

Osim „ubojstva iz milosrđa“ koje za cilj ima lišiti života teškog bolesnika koji je već započeo proces umiranja, u stručnoj literaturi navode se druge vrste eutanazije koje prema određenim kriterijima lišavaju života određene skupine ljudi. Ekonomska eutanazija odnosi se na eutaniziranje radno nesposobnih osoba koje nisu sposobne pridonositi zajednici. U tu skupinu spadaju duševni bolesnici, invalidi, stari i nemoćni, ukratko svi oni koji su na „teret“ društva. Eugenička eutanazija⁶⁸ ima za cilj usmrćivanje pojedinaca radi poboljšanja rase. Kriminalna eutanazija odnosi se na eutaniziranje opasnih pojedinaca za društvo. Ova vrsta

⁶⁴ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 87.

⁶⁵ Usp. Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi moralne etike*, str. 30-31.

⁶⁶ Usp. Din Duraković, *Eutanazija u dječjoj dobi*, str. 391.

⁶⁷ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 88.

⁶⁸ Eugeničku eutanaziju u svrhu stvaranja raso čistog društva, tzv. *Volka* provodio je Adolf Hitler od 1939.- 1941. U tu svrhu pokrenute su dvije akcije: *Akcija djeca* i *Samilosna smrt T4*. *Akcija djeca* odnosila se na likvidiranje invalidne djece i mladeži do 16. godine života. Procjenjuje se da je u sklopu akcije ubijeno oko pet tisuća djece. *Akcija T4* odnosila se na eutaniziranje odraslih neizlječivih bolesnika. Program *T4* pod pritiskom javnosti službeno je prestao s radom 24. kolovoza 1941. godine. Nažalost prestankom službenog programa nije prestala praksa ubijanja. Radilo se samo o prestanku ubijanja pacijenata u plinskim komorama, a nastavila se praksa tzv. „divlje eutanazije“. Liječnici su na vlastitu inicijativu odlučivali tko će živjeti, a tko umrijeti. Pacijente se više nije ubijalo plinom, ali se to činilo lijekovima ili izgladnjivanjem. Program *T4* nakon 1941. postaje tajni program naziva *T4f3*, a odnosio se na ubijanje zatvorenika u koncentracijskim logorima. Program je obuhvaćao ubijanje svih onih koje je režim smatrao neprijateljima. Usp. Robert Jay Lifton, *Liječnici nacisti- medicinsko ubijanje i psihologija genocida*, TIM press, Zagreb, 2015., str. 50-168.

eutanazije bliska je smrtnoj kazni. Eksperimentalna eutanazija vrsta je eutanazije kojom se ljudske osobe eutaniziraju radi znanstvenih istraživanja.⁶⁹

Eutanaziju je potrebno razlikovati od prekidanja medicinske terapije koja je beskorisna. Suprotno od eutanazije koju smo definirali kao namjerno skraćivanje života osobe, distanazija⁷⁰ ili terapijska upornost pretjerano je produljenje procesa življenja onda kada je smrt neizbježna, a liječenje neučinkovito. Najčešće se koristi kod terminalnih bolesnika u zadnjoj fazi njihova života, a na zahtjev rodbine pacijenta. Radi se o bolesnicima koji su već započeli proces umiranja bez ikakve šanse za oporavak. Distanaziju ne treba toliko gledati kao proces produljenja života, već kao produljenje procesa umiranja. Moralna opravdanost takvog čina vrlo je upitna.⁷¹ Distanazija ili terapijska upornost beskoristan je tretman koji često ne donosi pacijentu nikakvo poboljšanje, već povećava njegovu patnju. Primarni cilj medicinskih tretmana kada je smrt neizbježna jest ublažiti, a ne produžiti bol i patnju. Mora se poštivati odluka pacijenta koji odbija terapijsku upornost.⁷² Sredina između eutanazije i distanazije bila bi ortotanazija. Ortotanazija na smrt gleda kao na sastavni dio života. Poštujući ljudsko dostojanstvo pacijentu pomaže pripremiti se na smrt. Ona štiti ljudski život bez njegova skraćivanja i produljenja započetog toka umiranja.⁷³

Izvorno značenje eutanazije, briga za dobru i čovjeka dostojnu smrt danas možemo pronaći u terminu *njega umirućih*. Radi se o plemenitoj brizi liječnika za pacijenta u terminalnoj fazi života. Njega umirućih uključuje primjenu terapije dok je ona opravdana, ali i njezino prekidanje ako se tretman pokaže beskorisnim. Tim se postupkom ne uzrokuje prijevremena smrt, već se nastoji čovjeku omogućiti dostojno umiranje.⁷⁴ Dakle, tu se ne radi o eutanaziji, već o puštanju bolesti da ide svojim prirodnim tokom.

⁶⁹ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 89-90.

⁷⁰ Detaljnije o temi distanazije može se pronaći u: Leo Pessini, *Distanazija. Do kada produžavati život?*, Adamić, Rijeka, 2004.

⁷¹ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti života*, str. 90.

⁷² Usp. Aleksandra Frković, *Medicina i bioetika*, str. 53.

⁷³ Usp. Marko Marinić, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednoti život*, str. 91.

⁷⁴ Usp. *Isto*, str. 92.

1.3. Zakonsko uređenje eutanazije

Pitanje zakonskog uređenja eutanazije usko je vezano uz pitanje ljudskih prava. Posljednjih se godina zagovornici eutanazije pozivaju na tzv. *pravo na smrt* prema kojem čovjek ima pravo na samoubojstvo i usmrćenje na zahtjev. Zagovornici tog prava smatraju da ako čovjek ima pravo na život, nužno mora imati i pravo na smrt u slučaju patnje i loše kvalitete života. Zagovornici eutanazije traže ozakonjenje prava na smrt u svrhu zaštite dostojanstva čovjeka i dostojanstvenog umiranja. Smatraju da zadaća liječnika nije samo liječenje, već i pružanje pomoći u umiranju na takav način.⁷⁵

Ako pravo na smrt uvrstimo među ljudska prava, tada je potrebno legalizirati eutanaziju i potpomognuto samoubojstvo. U suprotnom, takva praksa negira temeljno ljudsko pravo, pravo na život. Dokumenti međunarodnog prava ne priznaju pravo na smrt kao ljudsko pravo.⁷⁶ Europski sud za ljudska prava u slučaju *Pretty vs. UK* donio je presudu u korist života, kada je gospođa *Pretty* pozivajući se na pravo na smrt zatražila da joj suprug legalnim putem pomogne u samoubojstvu. Europski sud za ljudska prava tom je prilikom naglasio da je pravo na život temeljno ljudsko pravo iz kojeg proizlaze sva ostala prava i dužnosti, te da se to pravo ne može interpretirati na način koji bi uključivao negativan aspekt.⁷⁷

Dekriminalizacija eutanazije postupno se razvijala. Zakonskom uređenju eutanazije prethodile su različite inicijative u nekoliko država svijeta, koje su otvorile put ozakonjenju eutanazije. Možemo spomenuti *Natural Death act* kojeg je 1976. godine donijela američka savezna država Kalifornija. Radi se o pisanom obliku oporuke kojom svaka punoljetna osoba može ostaviti upute liječniku da ne započinje ili prekine terapiju za održavanje života ako se osoba nađe u *bezizlaznoj* situaciji.⁷⁸

Sjeverni teritorij australske federacije zakonom iz 1995. godine dozvolio je mogućnost da u slučaju neizlječive bolesti punoljetni pacijenti zatraže eutanaziju. Ako pacijent nije bio u mogućnosti zatražiti eutanaziju, to su za njega mogli učiniti njegovi zastupnici ili obitelj. Eutanazija je bila ograničena samo na slučajeve kada palijativno liječenje nije polučilo nikakve rezultate. Ostali kriteriji koji su se morali zadovoljiti su: neizlječiva bolest uz prisutnost velikih bolova punoljetnog pacijenta, vlastoručno potpisana izjava i izjava s potpisom liječnika i

⁷⁵ Usp. Hrvoje Sladić, *Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida*, str. 67-68.

⁷⁶ Usp. *Isto*, str. 92.

⁷⁷ Usp. *Isto*, str. 91.

⁷⁸ Usp. Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, str. 294.

psihologa kojim se potvrđuje da pacijent nije u stanju depresije.⁷⁹ Zakon je povučen dvije godine poslije.⁸⁰

Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo u većini zemalja i dalje je zakonom zabranjena.⁸¹ *Zakonom o okončanju života na zahtjev i asistiranom suicidu* iz 2002. godine, Nizozemska postaje prva država na svijetu koja je legalizirala eutanaziju. Da bi se eutanazija izvršila legalnim putem, zakon propisuje određene uvjete koji moraju biti izvršeni. Potrebno je da pacijent sam svojevolumno traži eutanaziju i da pritom podnosi neizdrživu patnju. Liječnik prethodno mora dobro informirati pacijenta. Potrebno se uvjeriti da ne postoji druga alternativa i prije samog čina liječnik se treba konzultirati s drugim kolegom koji mora pregledati pacijenta i dati svoje mišljenje. Nizozemsku slijedi Belgija koja je kasnije iste godine donijela *Zakon o eutanaziji* koji omogućuje vršenje eutanazije po određenim kriterijima. Uvjet za vršenje eutanazije je punoljetnost pacijenta koji zahvat traži opetovano i svojevolumno, pritom trpeći nepodnošljivu fizičku i mentalnu bol. Belgijski zakon također nalaže da se liječnik prije samog vršenja eutanazije mora uvjeriti da ne postoji druga alternativa i pritom se konzultirati sa ostalim medicinskim timom i članovima obitelji. Slične uvjete za vršenje eutanazije traži i Luksemburški *Zakon o eutanaziji i asistiranom suicidu* iz 2009. godine. Pacijent mora opetovano i svojevolumno tražiti eutanaziju. Mora se raditi o odrasloj osobi koja trpi nepodnošljive boli bez mogućnosti oporavka. Liječnik treba dobro informirati pacijenta i konzultirati se sa ostalim medicinskim osobljem i drugim osobama prema zahtjevu pacijenta. Liječnik prije vršenja eutanazije mora dobiti obavijest od Nacionalnog vijeća da je zahtjev za eutanazijom obavljen po propisima.⁸²

Vijeće Europe u nekoliko dokumenata donosi smjernice vezano uz eutanaziju i pitanje dostojanstvenog umiranja. Dokumenti Glavnog tajništva Vijeća Europe kvalificiraju eutanaziju, odnosno liječnički zahvat koji za svrhu ima namjerni prekid života neetičnim. Naglašava se da se zakonski treba dopustiti samo prekid terapije koju pacijent ne želi. U tom slučaju ne radi se o eutanaziji, već o puštanju bolesti da ide svojim prirodnim tokom. U tu svrhu dokumenti ističu važnost palijativne skrbi i naglašavaju da ona treba biti zakonsko pravo svakog pojedinca.⁸³

⁷⁹ Usp. Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, str. 294-295.

⁸⁰ Usp. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, *Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo- etičke dileme kriminalne politike*, str. 235.

⁸¹ Usp. Hrvoje Sladić, *Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida*, str. 93.

⁸² Usp. *Isto*, str. 64.

⁸³ Usp. Anica Jušić, *Eutanazija*, str., 305.

Odredba preporuke Vijeća Europe koju je Parlamentarna skupština usvojila u lipnju 1999. godine ističe da želja umirućeg ili terminalnog bolesnika ne može biti dostatan i opravdan razlog za usmrćenje.⁸⁴ Parlamentarna skupština Vijeća Europe koja se održala 2005. godine u Strasbourgu, nije prihvatila *Nacrt Rezolucije o pomoći bolesnicima na kraju života* kojom se nastojalo omogućiti djelomična legalizacija eutanazije.⁸⁵ Vijeće Europe 2011. godine donosi dokument, *Preporuku Rec, o načelima glede punomoći i anticipiranih naredbi za slučaj nesposobnosti* koja traži od država članica da omoguće da svatko unaprijed može odrediti osobu koja će u slučaju nesposobnosti odlučivati u njegovo ime, čak i kad se radi o zahtjevu za pasivnom eutanazijom.⁸⁶

Prema Ustavu Republike Hrvatske, pravo na život temeljno je ljudsko pravo koje ima neprocjenjivu vrijednost u svim fazama čovjekova života i neovisno o kvaliteti života. Stoga očuvanje i spašavanje života mora biti glavna briga društva u cjelini, a naročito zdravstvenih djelatnika.⁸⁷ Hrvatski kazneni zakon izričito ne spominje eutanaziju, ali donosi članak zakona o usmrćenju na zahtjev i potpomognutom samoubojstvu. Usmrćenje na zahtjev čini osoba koja na njegov izričit i ozbiljan zahtjev osobu usmrćuje. Za takvo djelo Kazneni zakon predviđa kaznu od jedne do osam godina zatvora.⁸⁸

Kazneni zakon Republike Hrvatske koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013., za ubojstvo iz suosjećanja prema osobi koja trpi zbog zdravstvenog stanja predviđa kaznu zatvora do tri godine. Kako bi se ovaj kazneni čin vrednovao na opisani način, potrebno je da se ubojstvo čini na izričit i ozbiljan zahtjev osobe koja traži da ga se usmrti.⁸⁹ Izričit je onaj zahtjev koji je nedvosmislen, dok ozbiljan zahtjev podrazumijeva da želja pojedinca nije izrečena u šali ili kao posljedica prolaznog i trenutnog raspoloženja.⁹⁰ Smatra se da takav zahtjev može zatražiti isključivo osoba koja je ubrojiva i punoljetna.

⁸⁴ Usp. Hrvoje Sladić, Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida, str. 91.

⁸⁵ Usp. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo- etičke dileme kriminalne politike, str. 233.

⁸⁶ Usp. *Isto*, str. 233-234.

⁸⁷ Usp. Hrvoje Sladić, Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida, str. 83.

⁸⁸ Usp. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo- etičke dileme kriminalne politike, str. 237-238.

⁸⁹ Usp. Hrvoje Sladić, Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida, str. 79.

⁹⁰ Usp. Ksenija Turković, Sunčana Roksandić Vidlička, Aleksandar Maršavelski, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo- etičke dileme kriminalne politike, str. 239.

2. STAV CRKVE O EUTANAZIJI

Katolička Crkva stoji uz obranu života i ljudskog dostojanstva. Katekizam Katoličke Crkve ističe da stari i bolesni zavrjeđuju naše posebno poštovanje, obazrivost i pomoć kako bi mogli nastaviti živjeti što normalnijim životom. Katekizam preuzima misao *Deklaracije o eutanaziji* Kongregacije za nauk vjere i ističe da je eutanazija moralno neprihvatljiv čin koji se protivi dostojanstvu ljudske osobe i poštovanju prema živome Bogu. Moralno je neprihvatljivo prekidanje liječenja, tj. pasivna eutanazija koja za cilj ima nastupanje prijevremene smrti bolesnika. S druge strane, Katekizam ističe da je moralno prihvatljivo odustajanje od tzv. terapijske upornosti koja često sa sobom nosi produljenje procesa umiranja, bespotrebnu patnju i bol. U završnom broju koji govori o eutanaziji, potiče se na palijativnu skrb i olakšanje boli kao izričaj nesebične ljubavi prema starima i bolesnima.⁹¹

Možemo reći da postoje tri različita etička pristupa koja donose sud o eutanaziji kao „ubojstvu iz milosrđa“. Radi se o tzv. pristupu svetosti života, liberalnom pristupu i pristupu kvalitete života. Temeljna teza liberalnog pristupa je da svatko u skladu sa svojim načelima i vrijednosnim sustavima, mora imati pravo na izbor. Prema ovom pristupu, smrt je slobodan izbor pojedinca. Glavna teza etičkog pristupa kvalitete života je da kvaliteta života pretpostavlja i njegovu vrijednost. Vrijednost života prema ovom pristupu procjenjuje se njegovom kvalitetom. Prema pobornicima ove etike, kvaliteta života jedini je kriterij nužan za njegovo očuvanje. Etika kvalitete života izražava tezu da život nema vrijednost sam po sebi. Stav Katoličke Crkve slijedi etički pristup svetosti života koji tvrdi da je život neprocjenjiv i nepovrediv, te da ne postoji opravdanje za njegovo oduzimanje. Eutanazija je prema ovom pristupu uvijek zabranjena, a dopušteno je isključivo liječenje i smanjenje bolova, koji kao neželjenu posljedicu mogu imati smrt. Cilj je u takvom slučaju smanjenje boli, a smrt može doći kao neželjena posljedica takvog postupka. Radi se o činu s dvostrukim učinkom. Takav pristup može se primijeniti isključivo kada: loša posljedica nije željena; postupak je primjeren; dobro koje se postiže razmjerno je zlu; dobra posljedica koja se želi postići nije izravna posljedica loše posljedice.⁹²

⁹¹ Usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb, 1994., br. 2276, 2277, 2278, 2279.

⁹² Usp. Elvio Baccarini i Snježana Prijić- Samaržija, *Praktična etika: Ogledi iz liberalnog pristupa nekim problemima praktične etike*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2017., str. 35-41.

Prema tradicionalnom katoličkom moralu, život je vrhunsko zemaljsko dobro koje treba poštivati, a naročito posebnu obazrivost treba imati prema bolesnicima u terminalnoj fazi bolesti koji trpe velike boli. Eutanazija je moralno nedopuštena, jer se radi o činu protiv života i ljudskog dostojanstva koji se nikada ne može opravdati.⁹³

Crkva u skladu sa biblijskom predodžbom o čovjeku kao slici Božjoj, poštuje nepovredivost i vrijednost ljudskoga života od začeca do smrti. Nauk Crkve o eutanaziji u tom smislu oslanja se na obilježje svetosti čovjekova života, primat osobe nad društvom, ali i na važnost poštivanja života od strane autoriteta. Eutanaziju Crkva klasificira kao težak moralni nered. Bez obzira na altruističke nakane, ubojstvo umirućega nikada se ne može opravdati. Eutanazijom se božanska vlast nad životom i smrti stavlja u ruke čovjeka koji njome slobodno želi manipulirati.⁹⁴

2.1. Jasan i odlučan stav nekolicine papa o eutanaziji

Tema eutanazije posljednjih godina prisutna je u govorima i porukama poglavara Crkve, počevši od pape Pija XII. koji je eutanaziju nazvao nedopuštenim i lažnim milosrđem, pa sve do današnjih dana.⁹⁵ Nauk Crkve o eutanaziji koje uči redovno i sveopće učiteljstvo, temelji se na naravnom zakonu, Božjoj riječi i crkvenoj predaji. Eutanazija je prema nauku Crkve, teška povreda Božjeg zakona jer se radi o svjesnom ubojstvu ljudske osobe, što je u moralnom smislu nedopustivo.⁹⁶

Posljednjih nekoliko desetljeća učiteljstvo Crkve više je puta istaknulo svoj stav o eutanaziji prvenstveno naglašavajući nepovredivost ljudskog života i odgovornost vlasti s obzirom na očuvanje života. Papa Pio XII. istaknuo je da svrha liječničke profesije nije ubijanje već liječenje, te da se eutanazija opravdava pod krinkom lažne samilosti. Također je istaknuo da država ne smije dopustiti praksu eutanazije, budući da čovjek u svom postojanju nije podvrgnut društvenoj koristi, već zajednica treba biti u službi čovjeka. Što se tiče uporabe analgetika s ciljem smanjenja boli koje može dovesti do smrti, papa Pio XII. istaknuo je da je takva primjena dopuštena ako ne postoje drugi način za uklanjanje boli.⁹⁷ U enciklici *O*

⁹³ Usp. Jerolim Lenkić, *Eutanazija u moralno- teološkoj prosudbi*, str. 78.

⁹⁴ Usp. <https://www.svjeterijeci.ba/novosti/eutanazija-i-dostojanstvo-smrti> (Pristupljeno: 24.3. 2021.)

⁹⁵ Usp. Jerolim Lenkić, *Eutanazija u moralno- teološkoj prosudbi*, str. 62.

⁹⁶ Usp. *Isto*, str. 70.

⁹⁷ Usp. Marijan Bišup, Teološko- povijesni osvrt na eutanaziju, *Bogoslovska smotra* 50 (1980.) 4, str. 367.

mističnom tijelu Kristovu iz 1943., osvrćući se na nacističku praksu uklanjanja „života koji nisu vrijedni življenja“ papa Pio XII. naglašava:

„S velikim žaljenjem gledamo da se onima koji su tjelesno deformirani, onima koji su umno bolesni ili pogođeni nekom nasljednom bolesti oduzima katkada život, kao da je tobože nenasan teret društvu...Ali tko ne vidi, ako je razuman, da se to protivi ne samo prirodnom i božanskom zakonu koji je utisnut u dušu svakoga nego je snažna povreda najplemenitijih osjećaja čovječanstva?“⁹⁸

Papa Pavao VI. slijedi stope svoga prethodnika i naglašava da je eutanazija kao i pobačaj ubojstvo, te da se svaki život mora poštovati budući da je život svet i da nitko nema pravo raspolagati tuđim životom, pa ni vlastitim.⁹⁹ Papa Pavao VI. drugom prilikom istaknuo je da bolesti ne narušavaju dostojanstvo ljuske osobe i da ljudski život nikada ne smije biti prekinut u ime kvalitete života.¹⁰⁰ Pritom Papa prvenstveno ističe ulogu liječnika u očuvanju života:

„Imajući u vidu vrijednost svake ljudske osobe željeli bismo spomenuti da je dužnost liječnika da uvijek bude na službi života i da mu pripomaže sve do kraja bez da ikada prihvati eutanaziju i odustane od te nadasve ljudske dužnosti da mu pomogne sa svim dostojanstvom ispuniti svoje ovozemaljsko putovanje.“¹⁰¹

Za vrijeme pontifikata pape Pavla VI., Drugi vatikanski koncil donosi osudu eutanazije u pastoralnoj konstituciji *Gaudim et Spes*. Pastoralna konstitucija eutanaziju svrstava među sramotne postupke koji truju ljudsku civilizaciju:

„Sve što se protivi samom životu, kao što je ubojstvo bilo koje vrste, genocidi, pobačaji, eutanazija pa i svojevrijedno samoubojstvo; sve što povrjeđuje cjelovitost ljudske osobe, kao što su sakaćenja, tjelesna i duhovna mučenja, duševne prisile, sve što vrijeđa čovječje dostojanstvo, kao što su neljudski životni uvjeti, proizvoljna uhićenja, preseljenja, ropstvo, prostitucija, trgovina bijelim robljem i mladeži; zatim, nedostojni uvjeti rada, u kojima se

⁹⁸ <https://www.svetlorijeci.ba/novosti/eutanazija-i-dostojanstvo-smrti> (Pristupljeno: 24.3.2021.)

⁹⁹ Usp. Jerolim Lenkić, *Eutanazija u moralno- teološkoj prosudbi*, str. 64.

¹⁰⁰ Usp. *Isto*, str. 64.

¹⁰¹ Marijan Biškup, *Teološko- povijesni osvrt na eutanaziju*, str. 368.

s radnicima ne postupa kao sa slobodnim i odgovornim osobama, nego kao s pukim sredstvom zarade: svi ti i slični postupci zacijelo su sramotni već sami po sebi, i dok truju ljudsku uljudbu, više kaljaju one koji tako postupaju nego one koji nepravdu trpe, a najviše proturječe Stvoriteljevoj časti.“¹⁰²

Papa Franjo za vrijeme svog dosadašnjeg mandata, u nekoliko navrata progovara o problemu eutanazije. Možemo spomenuti govor upućen liječnicima i stomatolozima koje je Papa primio u audijenciju 20. rujna 2019. Tom prilikom je istaknuo:

„...Zbog toga je, u odnosu na bilo kakvu promjenu u medicini i u društvu, važno da liječnik ne izgubi iz vidika osobitost svakog bolesnika, s njegovim dostojanstvom i njegovom slabošću. Liječnik treba vidjeti muškarca ili ženu koje valja pratiti savjesno, razumno i sa srcem, posebno u najtežim trenucima. Takvim se ponašanjem može, i mora, odbaciti svaka napast, potaknuta također zakonskim promjenama, da se medicina rabi kako bi se udovoljila eventualna želja bolesnika da umre, pružajući pomoć za samoubojstvo, ili uzrokujući izravno smrt eutanazijom.“¹⁰³

2.2. Deklaracija o eutanaziji

Kongregacija za nauk vjere 5. svibnja 1980. godine objavila je *Deklaraciju o eutanaziji* koja ističe da je život neprocjenjiva vrednota osuđujući pritom eutanaziju kao veliki zločin.¹⁰⁴ Deklaracija u suštini ne donosi novi nauk, već stav Crkve o eutanaziji donosi na novi način u novonastalim okolnostima. Nove okolnosti podrazumijevaju medicinska dostignuća koja osim novih spoznaja o liječenju bolesti koje su do tada bile neizlječive, donosi i nove metode u smanjenju boli na minimum. Nova medicinska dostignuća sa sobom donose opasnost od manipuliranja čovjekovim životom i smrću što je dovelo do nužnosti da Crkva iznese svoj stav o tim pitanjima.¹⁰⁵

Deklaracija se osim uvoda i zaključka sastoji od četiri dijela. U uvodnom dijelu govori se o okolnostima u kojima je dokument nastao i o naslovniciima kojima je dokument upućen.

¹⁰² Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, *Gaudium et spes*, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 27.

¹⁰³ <https://ika.hkm.hr/papa-franjo/papa-franjo-lijecnicima-i-stomatolozima-postujte-ljudski-zivot-i-njegovu-svetost/> (Pristupljeno: 21.04. 2021.)

¹⁰⁴ Usp. Jerolim Lenkić, *Eutanazija u moralno- teološkoj prosudbi*, str. 65.

¹⁰⁵ Usp. Valentin Pozaić, Deklaracija o eutanaziji, *Obnovljeni život* 40 (1985.) 2, str. 171.

Deklaracija je prvenstveno upućena članovima Katoličke Crkve, zatim ostalim kršćanima i svima koji vjeruju u Stvoritelja, ali na koncu i svakom čovjeku dobre volje, a u prvom redu onima koji po političkoj dužnosti mogu utjecati na zakone koji se bave pitanjima života i smrti.¹⁰⁶

Prvi dio ističe moralnu nedopustivost čina poput eutanazije i samoubojstva, pobačaja, genocida i svakog ubojstva ističući pritom vrijednost ljudskog života.¹⁰⁷ Naglašava se da je ljudski život dar ljubavi Božje i da se njime ne može manipulirati. Ljudski život izvor je i temelj svih dobara i svake društvene zajednice. Ističe se da je napad na život težak zločin koji se protivi Božjoj ljubavi prema čovjeku. Deklaracija klasificira kao neprihvatljive ubojstvo i samoubojstvo, budući da se radi o odbacivanju Božjeg plana ljubavi i njegove vrhovne vlasti uz izuzetak žrtvovanja života iz uzvišenog razloga poput služenja braći ili slave Božje.¹⁰⁸

Drugi dio donosi definiciju pojma eutanazije kao „čin ili propust koji po svojoj naravi ili nakani prouzrokuje smrt s ciljem da bi se na taj način uklonila svaka bol“.¹⁰⁹ U nastavku se naglašava da neovisno radi li se o embriju, djetetu, odrasloj osobi ili neizlječivom bolesniku, nitko ne može tražiti ili omogućiti smrt drugima. Budući da se radi o kršenju božanskog zakona, o napadu na život i dostojanstvo ljudske osobe, nijedna vlast eutanaziju ne može zakonito dopustiti. Okolnosti koje mogu navesti osobu na eutanaziju, poput boli i patnje, ne mijenjaju narav eutanazije kao čina ubojstva koji je sam po sebi uvijek nedopustiv. Ističe se da vapaj bolesnika za eutanazijom može biti izraz tjeskobe i vapaj za pomoć i ljubav. U tom kontekstu potrebno je osim liječničke njege bolesniku pružiti ljudsku toplinu i ljubav.¹¹⁰

Kršćansko značenje boli i upotreba analgetika tema je trećeg dijela deklaracije. Bol se promatra iz kršćanske perspektive kao sjedinjenje s patnjama rascjepanog Krista, odnosno njegovom otkupiteljskom žrtvom. Što se tiče uporabe analgetika, deklaracija preuzima i donosi izjavu pape Pija XII. koji je u odgovoru na pitanje liječnika o dopuštenosti uporabe narkotika koji mogu ubrzati smrt odgovorio da je uporaba analgetika dozvoljena ako ne postoje drugi načini i uz uvjet da takva uporaba ne sprječava ispunjenje ostalih vjerskih i moralnih obaveza.

¹⁰⁶ Usp. Jerolim Lenkić, *Eutanazija u moralno- teološkoj prosudbi*, str. 65.

¹⁰⁷ Usp. Zbor za nauk vjere, *Deklaracija o eutanaziji*, prijevod objavljen u: Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 99-101.

¹⁰⁸ Usp. *Isto*, str. 102-103.

¹⁰⁹ *Isto*, str. 103-104.

¹¹⁰ Usp. *Isto*, str. 103.

Pritom papa Pijo XII. prvenstveno ističe da bez teškog motiva nije dozvoljeno umirućeg lišiti svijesti kako bi se mogao svjesno pripremiti na susret s Kristom.¹¹¹

U posljednjem dijelu *Deklaracije o eutanaziji* govori se o primjerenosti uporabi terapijskih sredstava. Deklaracija u četvrtom dijelu pretjeranom tehnicizmu suprotstavlja kršćansko poimanje života i dostojanstva ljudske osobe. Naglašava se da je zdravlje i liječenje briga svakog pojedinca koja se prvenstveno odnosi na pružanje savjesnog i adekvatnog liječenja. No, postavlja se pitanje je li u svim situacijama uvijek neophodno posezati sa svim dostupnim sredstvima? Deklaracija donosi nekoliko načela koji se mogu primijeniti u praksi. Sredstva koja još nisu dovoljno istražena mogu se primijeniti kada nema drugih dostatnih lijekova i uz bolesnikov pristanak. Isto tako je legitimno odbijanje terapijskih postupaka koji ne spadaju u redovne liječničke postupke i koji pritom još nisu dovoljno istraženi. U tom slučaju ne radi se o samoubojstvu ili pasivnoj eutanaziji, već se radi o prihvaćanju ljudskoga stanja i pripuštanju bolesti da ide svojim prirodnim tokom. Dopušteno je prekidanje sredstava koji nisu polučili očekivani rezultat, uz uvjet da se radi o opravdanoj želji bolesnika i njegove obitelji, ali i medicinskih stručnjaka. Radi se o slučajevima kada uporaba sredstava bolesniku više šteti negoli koristi. U slučaju nastupanja smrti koja se ne može izbjeći, dopušteno je prekinuti liječenje kada ono ne donosi pacijentu poboljšanje, već naprotiv, dovodi samo do produženja procesa umiranja.¹¹²

U zaključnom dijelu naglašava se da je smrt neizbježna i da je treba znati prihvatiti kao takvu s dostojanstvom i odgovornošću. Iako smrt predstavlja kraj zemaljske opstojnosti, za kršćane ona istodobno otvara vrata vječnoga života. Poseban naglasak stavljen je na zdravstvene djelatnike koji svoje sposobnosti stavljaju na raspolaganje bolesnima i umirućima pritom podsjećajući da takvo služenje potrebitima znači služenje samom Kristu.¹¹³

¹¹¹ Usp. Zbor za nauk vjere, *Deklaracija o eutanaziji*, prijevod objavljen u: Valentin Pozaić, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike*, str. 103-105.

¹¹² Usp. *Isto*, str. 105-107.

¹¹³ Usp. *Isto*, str. 107-108.

2.3. Eutanazija prema enciklici *Evangelium vitae*

Enciklika *Evangelium vitae* pape Ivana Pavla II. posvećena je nepovredivosti i vrijednosti ljudskog života. Nastaje kao odgovor na zahtjev kardinala koji su na izvanrednom konzistoriju u travnju 1991., raspravljali o prijetnjama ljudskom životu. Kardinali su tražili da papa Ivan Pavao II. autoritetom Petrova nasljednika ponovo potvrdi vrijednost i nepovredivost ljudskoga života.¹¹⁴

Papa Ivan Pavao II. odmah na početku enciklike potvrđuje da je enciklika ponovna potvrda vrijednosti i nepovredivosti ljudskoga života, ali ujedno i zahtjev upućen svakom čovjeku da brani, poštuje i ljubi svaki ljudski život. Papa naglašava da se nepovredivost i svetost ljudskog života očituje u čovjekovoj osobnosti i dostojanstvu. Podrijetlo i usmjerenost čovjekova života Papa tumači u svjetlu kršćanske objave koja vrhunac doživljava u Isusu Kristu.¹¹⁵

Enciklika sadrži četiri poglavlja u kojima se progovara o prijetnjama ljudskom životu, kršćanskoj poruci o životu, svetom zakonu Božjem i kulturi života. Papa u izlaganju polazi od Svetog pisma i pritom ga tumači u svjetlu suvremenih strujanja i poimanja života i smrti. Enciklika započinje sa središnjom Isusovom porukom o evanđelju života: „Ja dođoh da život imaju, u izobilju da ga imaju“ (Iv 10, 10). Ta rečenica odnosi se na novi, vječni život u zajedništvu s Ocem na koji je pozvan svaki čovjek. Upravo ta činjenica novoga života na koji smo svi pozvani, otkriva pravi smisao i značenje čovjekova života, njegove veličine i dragocjenosti. Vrijednost svake ljudske osobe očituje se u Isusovom utjelovljenju, budući da se Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom. Premda takvo shvaćanje čovjeka proizlazi iz kršćanske perspektive, Papa naglašava da svaki čovjek posredstvom razuma i naravnog zakona upisanog u srcu, može prepoznati vrijednost ljudskog života od samog početka do naravne smrti.¹¹⁶

Prvi dio enciklike donosi biblijsku pripovijest o Kajinovom ubojstvu brata Abela (Post 4, 2- 16). Citirajući svetopisamski tekst, Papa naglašava da se i danas kao i u prvom bratoubojstvu povrjeđuje *srodstvo tijela i krvi* u grijehu pobačaja i eutanazije. Osim toga,

¹¹⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., br. 5.

¹¹⁵ Usp. Luka Tomašević, Nepovredivost života i eutanazija u enciklici *Evangelium vitae* Ivana Pavla II., *Služba Božja* 45 (2005.) 1, str. 85.

¹¹⁶ Usp. Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, br. 1-3.

naglasak se stavlja i na povredu duhovnog srodstva prilikom čina ubojstva, budući da svi ljudi pripadaju u takoreći veliku obitelj. Referirajući se na Kajinov odgovor na Jahvino pitanje: „Ne znam. Zar sam ja čuvar brata svoga?“ (Post 4,9), Papa progovara o suvremenim tendencijama izbjegavanja odgovornosti, ravnodušnosti i manjak solidarnosti prema čovjeku, a naročito prema najslabijim članovima društva, starima, nemoćnima i nerođenima. Jahvino pitanje Kajinu: „Što si učinio?“ (Post 4, 10), upućeno je i suvremenom čovjeku koji napad na život klasificira kao ljudsko pravo. Papa u nastavku progovara o uzrocima takvog pogleda i shvaćanja života u suvremenom društvu i naglašava da gubljenje smisla Boga za posljedicu ima gubljenje smisla čovjeka i njegova dostojanstva. Pojedinačna i društvena savjest zbog pomračenja smisla Boga i čovjeka podložna je opasnosti pomutnje između dobra i zla. Opredjeljenje protiv života ne zadržava se samo u osobnoj sferi, već ga nalazimo na političkoj, društvenoj i kulturalnoj razini koji teže ozakonjenju zločina protiv života. Govori se o krizi kulture, o tzv. kulturi smrti koja život koji zahtjeva više brige i ljubavi primjerice zbog odrečenog hendikepa, smatra beskorisnim teretom te ga odbacuje. Radi se o sredini, svojevrsnoj kulturnoj klimi koja bilo koju patnju, a naročito onu neizlječivih bolesnika i umirućih, promatra kao zlo koje treba ukloniti. Radi se o kulturi koja propagira čovjeka kao gospodara života i smrti koji je slobodan odlučivati o istima prema osobnom nahođenju. U promicanju takve kulture veliku ulogu imaju mediji koji utječu na javno mnijenje na način da se postupci poput pobačaja i eutanazije prikazuju kao znak napretka, dok se stavove u korist života prikazuje kao prepreke slobodi i napretku. Na kraju prvog poglavlja, Papa donosi Mojsijev poziv koji je i nama upućen: „Život, dakle, biraj, da živiš ti i tvoje potomstvo“ (Pnz 30, 19) i ističe da smo svi uključeni i odgovorni u borbi za život.¹¹⁷

Drugo poglavlje enciklike donosi kršćansku poruku koja vrhunac ima u Isusu Kristu. Naglašava se da je život koji Bog daje čovjeku očitovanje Boga i otisak njegove slave. Ljudsko dostojanstvo očituje se u činjenici da je čovjek stvoren na sliku Božju. Život je Božji dar kojim čovjek ne može raspolagati. Bog je jedini gospodar života i smrti. Život i smrt u Božjim su rukama. Suprotno kulturi smrti koja odbacuje malene, nemoćne i bolesne, Isus svojim djelovanjem pokazuje posebnu obazrivost prema onima koji trpe. Isusovo poslanje da navijesti radosnu vijest siromasima koje je popraćeno ozdravljenjima pokazuje da je Bogu stalo i do tjelesnog života čovjeka. Međutim, za vjernika zemaljski život nije apsolutan. Ozdravljenja i čudesa znak su i anticipacija spasenja i uskrsnuća. Veličinu i vrijednost života Isus objavljuje

¹¹⁷ Usp. Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, br. 7-28.

u svojoj smrti koja postaje izvor života koji nadilazi ovozemaljski život. U Isusu Kristu priopćava se vječni i božanski život. Upravo zbog činjenice da je čovjek pozvan na zajedništvo s Bogom u vječnosti, ljudski život i u svojoj zemaljskoj fazi dobiva puninu vrijednosti.¹¹⁸

U trećem poglavlju enciklike Papa Ivan Pavao II. progovara o problematici pobačaja, smrtne kazne, samoubojstva, eutanazije i donosi promišljanje o zakonskom uređenju istih. Papa ponovo potvrđuje nemoralnim izravno ubojstvo nedužnog ljudskog bića. Takav čin nikada ne može biti dopušten. Radi se o neposlušnosti prema Bogu i moralnom zakonu. Enciklika eutanaziju definira kao „djelo ili propust koji po svojoj naravi i namjeri, izaziva smrt, u cilju otklona svake boli“.¹¹⁹ U zajedništvu s biskupima Katoličke Crkve, Papa potvrđuje da je eutanazija teška povreda Božjeg Zakona. Enciklika eutanaziju klasificira kao lažno sažaljenje, budući da istinsko sažaljenje ne ubija, već se solidalizira sa ljudskom patnjom. Izopačenost čina eutanazije najviše dolazi do izražaja u slučajevima kada obitelj koja umjesto potpore i dostojnog ispraćaja člana obitelji podvrgavaju eutanaziji. Moralna upitnost čina eutanazije još više dolazi do izražaja ako se eutanazija vrši bez pristanka osobe. Što se tiče asistiranog samoubojstva, Papa citira svetog Augustina: „Nikad nije dopušteno ubiti drugoga: i kad bi on to želio, čak i kad bi tražio jer, razapet između života i smrti, zaklinje da mu se pomogne osloboditi dušu koja se bori protiv ropstva tijela i želi se od njega odvojiti; nije dozvoljeno ni kad bolesnik ne bi bio u stanju da živi.“¹²⁰ Što se tiče terapijske upornosti, Papa ističe da odbijanje izvanrednih terapijskih sredstava nije jednako eutanaziji. Potrebno je razlučiti odgovaraju li terapijska sredstva konkretnom stanju pacijenta ukoliko bi se na taj način produžio proces umiranja. Potrebno je ustanoviti jesu li terapijska sredstva razmjerna u odnosu na mogućnost poboljšanja stanja pacijenta. Uporaba analgetika i sredstava za smirenje u svrhu smanjenja boli i patnje u završnom stadiju bolesti dopušteno je u određenim okolnostima, ako ne postoje druga sredstva.¹²¹

Što se tiče zakonskog uređenja eutanazije, naglašava se da nikakav ljudski zakon ne može obvezati na vršenje čina koji uključuju ubojstvo druge osobe. Eutanazija, kao i pobačaj, zločini su koje nikakav zakon ne može odobriti. Ako zakonskom odredbom dolazi do kršenja naravnog prava na život, radi se o nepravednom zakonu koji ne može biti obvezujući niti imati vrijednost zakona.¹²² Papa pritom navodi misli svetog Tome Akvinskog: „Ljudski zakon

¹¹⁸ Usp. Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, br. 29-51.

¹¹⁹ *Isto*, br. 65.

¹²⁰ *Isto*, br. 66.

¹²¹ Usp. *Isto*, br. 67-77.

¹²² Usp. *Isto*.

utoliko je takav ukoliko je suglasan ispravnom razumu i proizlazi iz vječnog zakona. Kad je pak zakon u suprotnosti sa razumom, naziva ga se nepravедnim; u tom slučaju on prestaje biti zakon i postaje čin nasilja.“¹²³

U četvrtom poglavlju enciklike, papa Ivan Pavao II., govori o navještaju, slavljenju i življenju *Evandjelja života*. Biskupi su u prvom redu pozvani biti navjestitelji evandjelja života koji će prenošenjem nauka Katoličke Crkve vjernike poučavati o nepovredivosti i svetosti ljudskoga života. Navještaj evandjelja života mora biti sastavni dio katehetskog poučavanja i odgoja u vjeri. Obitelj ima neprocjenjivu ulogu u izgradnji kulture života kroz odgoj djece. Roditelji su pozvani svojim primjerom poučiti djecu o samodarivanju, poštivanju drugoga, solidarnosti i drugim vrijednostima koje će potaknuti djecu na ispravan pogled na život, njegovu svetost i nepovredivost. Papa ne ograničava zadaću služenja životu samo na kršćane, već ističe da su svi odgovorni u promicanju i življenju kulture života. Pritom naglašava važnost i ulogu političkog i društvenog angažmana u korist promicanja kulture života. Papa ističe da budući da su pozvani služiti čovjeku i općem dobru, političari imaju dužnost donositi odluke u korist života, a naročito one koje se tiču zakonskog uređenja koje dozvoljava prekid života u njegovim najranjivijim stadijima. Posebna odgovornost prema služenju ljudskom životu spada na liječnike, bolničare i sve zdravstvene djelatnike koji su pozvani djelovati u korist života, a ne smrti. Papa ističe da je usmrćivanje pacijenta nijekanje zdravstvene struke. Zdravstvene djelatnike poziva na *prigovor savjesti* u slučajevima kad se od njih traži pobačaj ili eutanazija. Papa upućuje poziv svima na kulturni zaokret koji se treba dogoditi na osobnoj, ali i društvenoj i međunarodnoj razini. Zalaganje za život otvara vrata za put ekumenizma i međureligijskog dijaloga budući da je obrana i promicanje života zajednička svim monoteističkim religijama.¹²⁴

U zaključnom dijelu enciklike, papa Ivan Pavao II. progovara o Mariji kao majci i uzoru svih koji svoje djelovanje stavljaju u korist života, budući da je ona u svom majčinstvu primila *Život* na korist i spasenje svih ljudi.¹²⁵ Marijino majčinstvo uzor je *majčinstvu* same Crkve. Kao ona koja u sebi nosi Isusa Krista, Crkva je pozvana darovati ga svijetu kako bi se svi ljudi preporodili za *Božji život*.¹²⁶

¹²³ Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, br. 72.

¹²⁴ Usp. *Isto*, br. 78-101.

¹²⁵ Usp. *Isto*, br. 102.

¹²⁶ Usp. *Isto*, br. 103.

3. PALIJATIVNA SKRB I HOSPICIJ

Budući da smo ustanovili da eutanazija nije moralno prikladno ni humano rješenje za prevladavanje bolesti i patnje, razmotrit ćemo druge opcije koje na human način, u skladu sa čovjekovim dostojanstvom, osobi može olakšati život u terminalnoj fazi. Radi se o palijativnoj njezi koja je strukturirana u okviru hospicija, odnosno ustanove koja zbrinjava pacijente u terminalnoj fazi života vodeći računa o individualnim potrebama pacijenta. Istraživanja su pokazala da bi većina pacijenata kada bi imala mogućnost, prije odabrala palijativnu njegu u hospiciju, nego eutanaziju.¹²⁷

3.1. Palijativna skrb

Palijativna skrb moralno je prikladan način brige za pacijente u terminalnoj fazi bolesti. Radi se o grani medicine koja za svrhu ima ublažiti patnju u njezinom fizičkom, duhovnom, psihičkom i društvenom aspektu.¹²⁸ Stoga možemo reći da palijativna skrb ima holistički pristup koji se ne oslanja samo na fizičku dimenziju osobe, već uvažava cjelovitost čovjeka.¹²⁹ Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, palijativna skrb označava pristup kojim se nastoji bolesniku i njegovoj obitelji pružiti što bolju kvalitetu života olakšavajući patnju i simptome bolesti uz poštivanje religijskih, etičkih i osobnih vrijednosti pacijenta.¹³⁰ Osim terminalnim bolesnicima u završnoj fazi bolesti, palijativna skrb namijenjena je osobama svih dobi koje pate od prirođenih i po život opasnih bolesti.¹³¹ Palijativna medicina na smrt gleda kao na prirodni i sastavni dio života, ne iziskuje njezino ubrzavanje, ali ni odgađanje.¹³²

Njega i skrb terminalnih bolesnika uglavnom se svodi na smanjenje boli i patnje. Istraživanja su pokazala da u brizi i njezi većine terminalnih bolesnika nedostaje odgovarajući psihosocijalni pristup patnji. Pogrešno je liječenje terminalnih bolesnika svesti samo na smanjenje fizičkih simptoma, budući da bol ne ostaje samo na fizičkoj dimenziji već se odražava na duhovno-psihološkom aspektu čovjeka. Bol možemo definirati kao osjećaj koji se

¹²⁷ Usp. Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, str. 309-311.

¹²⁸ Usp. Suzana Vuletić, Željko Rakošec, Štefica Miškić, Brankica Juranić, *Duhovna skrb umirućih i ožalošćenih u sklopu palijativne medicine*, u: Ivan Markešić (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2017., str. 335.

¹²⁹ Usp. Morana Brkljačić, *Medicinska etika u palijativnoj skrbi*, *Obnovljeni život* 74 (2019.) 4, str. 515.

¹³⁰ Usp. Morana Brkljačić Žagrović, *Palijativna medicina u Hrvatskoj- nužnost implementacije u zdravstveni sustav*, *Medicina Fluminensis* 46 (2010.) 1, str. 38.

¹³¹ Usp. Morana Brkljačić, *Medicinska etika u palijativnoj skrbi*, str. 516.

¹³² Usp. Leo Pessini, *Distanzija. Do kada produžavati život?*, Adamić, Rijeka, 2004., str. 190.

javlja na fizičkoj razini zbog narušenog zdravstvenog stanja, dok patnja označava stanje koje se osim na fizičkoj, odražava na duševnoj i psihološkoj razini.¹³³

Važnost adekvatnog pristupa u njezi terminalnih bolesnika prepoznala je osnivačica modernog hospicija, doktorica Dame Cicely Saunders. Ona je razvila tzv. koncept *totalnog bola* koji obuhvaća tjelesnu, duhovnu, psihološku i društvenu dimenziju. Smatra da pri liječenju pacijenta treba u obzir uzeti činjenicu da čovjek kao duhovno i tjelesno biće zahtjeva holistički pristup koji će uzeti u obzir cjelovitost ljudske osobe uvažavajući duhovne, emocionalne, fizičke i socijalne čimbenike koji utječu na to kako pacijent doživljava svoje stanje i bolest.¹³⁴

Zadaća hospicijskog pristupa interdisciplinarni je i individualni pristup liječnika, psihologa, dušobrižnika koji će prilagoditi skrb ovisno o potrebama pacijenta. Dio skrbi bolesnika prema hospicijskoj viziji, spada i na samu obitelj. Ona je poučena pružiti adekvatnu njegu bolesnika kod kuće od strane medicinskog osoblja. U slučaju da se pacijentovo stanje pogorša, smješta ga se u ustanovu, odnosno hospicij, a obitelj nastavlja suradnju s liječnicima i ostalim timom.¹³⁵

Palijativnu skrb danas pronalazimo u nekoliko organiziranih oblika poput kućne njege, savjetovališta za palijativnu skrb, dnevnih hospicijskih boravaka, palijativnih odjela u bolnicama, hospicijima i slično. Hospicij je pojam koji je kroz povijest mijenjao značenje. Danas se pojam hospicij odnosi na zdravstvenu ustanovu koja terminalnim bolesnicima pruža adekvatnu skrb koja je usmjerena prema ublažavanju patnje i boli.¹³⁶ Radi se o klinikama koje su nastale s ciljem humanije pomoći terminalnim bolesnicima putem palijativne njege.¹³⁷

¹³³ Usp. Suzana Vuletić, Željko Rakošec, Štefica Miškić, Brankica Juranić, *Duhovna skrb umirućih i ožalošćenih u sklopu palijativne medicine*, u: Ivan Markešić (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, str. 333-335.

¹³⁴ Usp. *Isto*.

¹³⁵ Usp. David Clark i Peter Emmet, *Na korak do smrti. Kako postupati mudro kad voljena osoba umire*, str. 117.

¹³⁶ Usp. *Isto*, str. 117.

¹³⁷ Usp. Michele Aramini, *Uvod u bioetiku*, str. 312.

3.2. Hospicij kroz povijest

Hospicij je prema definiciji Opće enciklopedije „kuća u kojoj se ugošćuju putnici i hodočasnici“.¹³⁸ Crkva je vodeći se primjerom Isusa Krista, prepoznala potrebe slabih, nemoćnih i bolesnih, te je u tu svrhu osnivala brojne ustanove.¹³⁹ Spomenut ćemo neke od najznačajnijih razdoblja koje su utjecale na razvoj hospicija.

Prve hospicije osnivali su redovnici u svrhu pružanja okrijepe hodočasnicima. *Vitezovi sv. Ivana Jeruzalemskog* u 11. stoljeću osnivali su hospicije koji su označavali mjesto utočišta za hodočasnike na putu prema Svetoj Zemlji.¹⁴⁰ Redovnici su putem hospicija osim hodočasnica, pružali utočište bolesnicima i siromasima, osiguravajući im pritom utočište i hranu. U srednjem vijeku diljem Europe osnivane su kršćanske bolnice.¹⁴¹ Kroz povijest Crkve, brojni kršćani posvetili su svoj život brizi za bolesne i umiruće. Možemo istaknuti svetog Camilla de Lellis koji je pod motom *ljubav i znanje* ujedinio svećenike i liječnike te osnovao red svećenika čija je glavna briga skrb bolesnih i umirućih. Proglašen je zaštitnikom bolesnih i umirućih.¹⁴² Moramo spomenuti i sv. Vinka Paulskog koji je vodio brigu o potrebitima, a kasnije je osnovao redovničku zajednicu koja je nastavila njegovo djelovanje pružanja pomoći bolesnima i siromašnima.¹⁴³ Prvi hospicij u New Yorku, *St. Rose's Home*, osnivaju časne sestre dominikanke 1899. godine.¹⁴⁴ Potrebno je spomenuti Majku Tereziju koja je svoj život posvetila siromašnima i umirućima. Osnovala je 1948. godine red *Misionarke Ljubavi* koje brigu posvećuju bolesnima, nemoćnima i umirućima.¹⁴⁵

Ključnu ulogu u razvoju moderne skrbi putem hospicija odigrala je Dame Cicely Saunders koja je 1967. godine osnovala hospicij sv. Kristofora. Radi se o liječničkoj, ali i kršćanskoj ustanovi koja se brine da pacijentima u zadnjoj fazi života omogući što veću kvalitetu života.¹⁴⁶ Prepoznajući potrebe terminalnih bolesnika u završnom stadiju života, osmislila je pristup koji pruža potrebnu skrb pacijentima koji nisu sposobni brinuti za sebe, a opet nisu dovoljno bolesni za bolničku njegu. U takvim slučajevima, zadaća je djelatnika

¹³⁸Valentin Pozaić, *Čuvari života. Radosti i tjeskobe djelatnika u zdravstvu*, str. 146.

¹³⁹ Usp. *Isto*, str. 147.

¹⁴⁰ Usp. Morana Brkljačić, *Medicinska etika u palijativnoj skrbi*, str. 515.

¹⁴¹ Usp. Valentin Pozaić, *Čuvari života. Radosti i tjeskobe djelatnika u zdravstvu*, str. 147.

¹⁴² Usp. *Isto*, str. 148.

¹⁴³ Usp. *Isto*.

¹⁴⁴ Usp. *Isto*, str. 149.

¹⁴⁵ Usp. *Isto*.

¹⁴⁶ Usp. *Isto*, str. 150-151.

hospicija posjećivati bolesnike i pružiti potrebnu njegu u njihovim domovima. Kada kućna njega postane nedovoljna i nedostatna, tada se bolesnika nastavlja njegovati u ustanovi.¹⁴⁷

3.3. Holistički pristup hospicija

Prethodno smo već spomenuli da je glavna specifičnost skrbi u okviru hospicija holistički pristup. Radi se o osobnom pristupu svakom pojedinom pacijentu uvažavajući pritom njegove vrijednosti i potrebe. Holistički pristup u obzir uzima cjelovitost čovjeka kao takvog, tj. njegovu tjelesnu, psihičku i duhovnu dimenziju.¹⁴⁸

U skladu sa rečenim, djelovanje hospicija možemo podijeliti na fizičku, psihološku, društvenu i duhovnu dimenziju. Fizička dimenzija odnosi se na ublaživanje somatskih simptoma bolesti i uklanjanje boli. Na psihološkoj razini, hospicij pacijentu i njegovoj obitelji pruža potporu i ostale *mehanizme* koji će pomoći u prihvatanju svoga stanja. Društvena dimenzija hospicija, bolesniku i njegovoj obitelji puža pomoć preko socijalnog radnika koji će oboljelome pomoći iznijeti vlastite želje glede oporuke, darivanja organa, načinom sprovođa i slično. Duhovna razina hospicija preko vjerskog službenika, bolesniku pruža utočište za suočavanje s umiranjem.¹⁴⁹

Koenig i King duhovnost definiraju kao „dinamičku dimenziju ljudskog života koja povezuje iskustvo pojedinca, njegovog traženja smisla i životnog značenja, kao i transcendencije te načina kojim se on povezuje sa sobom, okolinom i svetim“. ¹⁵⁰ Svaki pacijent u terminalnom stadiju života, neovisno o vjerskom uvjerenju, budući da je duhovno i tjelesno biće, zahtijeva neki oblik duhovne skrbi. Jedan od ciljeva duhovne skrbi umanjiti je negativna duhovna stanja poput besmislenosti i ojačati ljudski duh buđenjem nade i smisla. Duhovnom skrbi nastoji se čovjeku u potrebi pružiti suosjećanje i empatiju.¹⁵¹

Duhovna skrb kod bolesnika u terminalnoj fazi života može polučiti brojne pozitivne učinke. Istraživanja koja su se bavila duhovnom dimenzijom terminalnih bolesnika u okviru palijativne skrbi, pokazala su da duhovnost značajno utječe na stanje bolesnika i da može

¹⁴⁷ Usp. David Clark i Peter Emmet, *Na korak do smrti. Kako postupati mudro kad voljena osoba umire*, str. 114-116.

¹⁴⁸ Usp. Suzana Vuletić, Željko Rakošec, Štefica Miškić, Brankica Juranić, *Duhovna skrb umirućih i ožalošćenih u sklopu palijativne medicine*, str. 333.

¹⁴⁹ Usp. Valentin Pozaić, *Čuvari života. Radosti i tjeskobe djelatnika u zdravstvu*, str. 157-158.

¹⁵⁰ Suzana Vuletić, Željko Rakošec, Štefica Miškić, Brankica Juranić, *Duhovna skrb umirućih i ožalošćenih u sklopu palijativne medicine*, str. 337.

¹⁵¹ Usp. *Isto*, str. 336-337.

poboljšati samu kvalitetu života. Pokazalo se da duhovna skrb dovodi do lakšeg prihvaćanja svoga stanja i bolesti. Uočilo se da takav oblik skrbi utječe na sam ishod zdravstvene skrbi, kao i da može doći do lakše izdržljivosti fizičke boli. Duhovnost može ublažiti osjećaj samoće i napuštenosti i strah od smrti. Ona može bolesniku dati smisao i pomoći kod depresivnih faza u terminalnoj fazi života.¹⁵²

Onkolog R. Buckman smatra da molitva može imati snažan terapijski učinak: „Odnos s pomoću molitve između vjernika i Boga može imati jako terapijsko djelovanje. To je za neke ljude način da se odterete, da se izraze i oslobode svojih osjećaja. Čak i ljudi koji s okolinom imaju dobar odnos i lako komuniciraju ne mogu postići tu razinu bliskosti s ljudima kao što mogu s Bogom.“¹⁵³

Vjerski službenik redoviti je član palijativnog tima u okviru hospicija. Razgovorom, utjehom, a naročito putem svetih sakramenata duhovnik pacijentima pruža potporu, daje nadu i budi smisao. Pacijentima takva skrb pomaže u lakšem nošenju sa svim teškoćama koje donosi posljednja faza čovjekova života.¹⁵⁴

¹⁵² Usp. Suzana Vuletić, Željko Rakošec, Štefica Miškić, Brankica Juranić, *Duhovna skrb umirućih i ožalošćenih u sklopu palijativne medicine*, str. 337-344.

¹⁵³ *Isto*, str. 337.

¹⁵⁴ Usp. *Isto*, str. 344-351.

ZAKLJUČAK

U *moru* različitih pristupa problematici eutanazije, glavni cilj diplomskog rada bio je prikazati stav Crkve o eutanaziji. Uočili smo da se radi o dosta kompleksnoj temi, na što nas već upućuje sam pojam kojega nije lako odrediti s obzirom na dugu povijest razvoja. Osim što smo definirali pojam i prikazali povijesni razvoj eutanazije, kako bismo mogli donijeti moralni sud o eutanaziji, morali smo se i upoznati sa različitim vrstama eutanazije, kao i sa ostalim pojmovima poput *čina s dvostrukim učinkom* i *terapijske upornosti*. Glavna karakteristika eutanazije, neovisno o vrsti, jest u namjeri da se usmrti drugu osobu zbog tobožnjih altruističkih pobuda. Kao čin usmrćenja druge osobe nikako ne može biti dopuštena, bez obzira na okolnosti. Stav Crkve o eutanaziji nikako ne umanjuje niti dovodi u pitanje teške okolnosti koje čovjeka mogu dovesti do pomisli da izlaza nema. Baš naprotiv, Crkva staje uz obranu čovjekova života i dostojanstva budući da život sam po sebi ima neprocjenjivu vrijednost koju ne umanjuje fizičko ili psihičko stanje čovjeka i njegove životne okolnosti. Stav Crkve o eutanaziji proizlazi iz teološke istine da je Bog apsolutni gospodar čovjekova života te prema tome, čovjek ne može gospodariti nad životom i smrću prema vlastitom nahođenju.¹⁵⁵ Ljudski život je svet budući da se radi o Božjem djelu i daru: „Kao Božje djelo i sveti dar život je povjeren čovjeku kao iskonska svetinja, neprocjenjiva i najviša ovozemaljska vrijednost i temeljno ljudsko pravo. Kao takav, ljudski život mora biti cijenjen i šticećen ne samo u postnatalnom razdoblju, već isto tako i u prenatalnom periodu i to od samog začeća.“¹⁵⁶

Primjeren odgovor na potrebe bolesnika u terminalnoj fazi života palijativna je njega koja čovjeku nastoji pružiti ne samo smanjenje fizičkih bolova, već i podršku u skladu sa njegovim dostojanstvom i vrijednostima. Vidjeli smo da palijativna njega u okviru hospicija ima holistički pristup, te nastoji čovjeku osim liječenja pružiti adekvatnu psihološku i duhovnu potporu koja nastoji „biti tu“ za bolesnike, umjesto da ih prepušta samima sebi. Radi se o primjerenom alternativu eutanaziji, budući da takav pristup vrednuje život, umjesto da ga odbacuje.

Živimo u ozračju koje je vrlo nepovoljno za ljudski život, a posebno u najvećim fazama ranjivosti, početku i kraju života.¹⁵⁷ Vidjeli smo da se radi o sve više prisutnoj *kulturi smrti* koja

¹⁵⁵ Usp. Ivan Kešina, *Čovjek između prokreacije i proizvodnje. Kršćanska etika ljudskog rađanja*, Crkva u svijetu, Split, 2008., str. 263.

¹⁵⁶ *Isto*, 263.

¹⁵⁷ Usp. *Isto*, str. 247.

odbacuje život koji iziskuje više brige, ljubavi i prihvatljivosti smatrajući ga beskorisnim i nepodnošljivim teretom.¹⁵⁸ U takvom kulturalnom ozračju, na samo područje crkvenog djelovanja spada „promicanje i zaštita dostojanstva i nepovredivosti ljudske osobe od začeca do naravne smrti“.¹⁵⁹ Ipak, kao što smo u radu i spomenuli, promicanje kulture života ne spada samo na djelovanje kršćana, već se ono tiče svih ljudi bez obzira na vjeroispovijest. U enciklici *Evangelium vitae*, papa Ivan Pavao II. istaknuo je: „*Evandjelje života* nije isključivo za kršćane: *ono je za sve*. Pitanje života, njegove obrane i promicanja nije povlastica samih kršćana. Iako od vjere prima svjetlo i izvanrednu snagu, ono pripada svakoj ljudskoj savjesti koja teži za istinom i pažljiva je i brižna prema sudbini čovječanstva. U životu sigurno postoji nešto sveto i religiozno, ali ni na koji način on se ne tiče samo kršćana: radi se, uistinu, o vrijednosti koju svako ljudsko biće može u svjetlu razuma dokučiti, i zato se nužno odnosi na sve.“¹⁶⁰ Papa ističe da smo svi pozvani stati na stranu života i uključiti se u borbu protiv kulture smrti. Prvi korak obnove kulture života je u oblikovanju moralne svijesti o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života i otkrivanju neraskidive veze između života i slobode, jer nijekanje života nužno dovodi i do nijekanja slobode.¹⁶¹

U okviru naše teme, potrebno je promicati moralno primjerene metode kojima će se pacijentima osigurati dostojan život. Promicanjem kulture života i palijativne skrbi kao jedinog moralnog načina ophođenja prema terminalnim bolesnicima u posljednjoj fazi života, možemo utjecati na promjenu mentaliteta koji propagira eutanaziju. Umjesto lišavanja života, adekvatna njega, briga i pomoć mogu olakšati život terminalnim bolesnicima.

¹⁵⁸ Usp. Ivan Kešina, *Čovjek između prokreacije i proizvodnje. Kršćanska etika ljudskog rađanja* str. 244.

¹⁵⁹ Anton Švajger, *Kako promicati kulturu života?* u: Ana Volarić-Mršić (ur.), *Kultura života. Radovi simpozija Pokreta za život Krčke biskupije*, Zagreb, 2002., str. 129.

¹⁶⁰ Ivan Pavao II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, br. 101.

¹⁶¹ Usp. Ivan Kešina, *Čovjek između prokreacije i proizvodnje. Kršćanska etika ljudskog rađanja*, str. 263.

LITERATURA

a) Izvori

DOKUMENTI DRUGOG VATIKANSKOG KONCILIA, *Gaudium et spes*, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008.

HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Glas Koncila, Zagreb, 1994.

IVAN PAVAO II., *Evangelium vitae*. Enciklika o vrijednosti i nepovredivosti ljudskog života, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.

IVAN PAVAO II., *Salvifici Doloris*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1984.

ZBOR ZA NAUK VJERE, *Donum vitae*. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1987.

b) Knjige i članci

ARAMINI, Michele, *Uvod u bioetiku*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.

BACCARINI, Elvio i PRIJIĆ-SAMARŽIJA, Snježana, *Praktična etika: Ogledi iz liberalnog pristupa nekim problemima praktične etike*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2017.

BIŠKUP, Marijan, Teološko- povijesni osvrt na eutanaziju, *Bogoslovska smotra* 50 (1980.) 4, str. 358-368.

BOŠKOVIĆ, Zvonimir, *Medicina i pravo*, Pergamena, Zagreb, 2007.

BRKLJAČIĆ, Morana, Medicinska etika u palijativnoj skrbi, *Obnovljeni život* 74 (2019.) 4, str. 513-526.

BRKLJAČIĆ ŽAGORIĆ, Morana, Palijativna medicina u Hrvatskoj- nužnost implementacije u zdravstveni sustav, *Medicina Fluminensis* 46 (2010.) 1, str. 37-42.

CICAK, Maca, Aspekti dobre smrti, *Ljetopis socijalnog rada* 15 (2008.) 1, str. 93-111.

CLARK, David i EMMET, Peter, *Na korak do smrti- Kako postupati mudro kad voljena osoba umire*, Stepres, Zagreb, 2005.

DEVETAK, Vojko, Eutanazija, *Crkva u svijetu* 12 (1977.) 2, str. 120-130.

DURAKOVIĆ, Din, Eutanazija u dječjoj dobi, *Jahr: europski časopis za bioetiku* 5 (2014.) 2, str. 387-405.

FRKOVIĆ, Aleksandra, *Bioetika u kliničkoj praksi*, Pergamena, Zagreb, 2006.

FRKOVIĆ, Aleksandra, *Medicina i bioetika*, Pergamena, Zagreb, 2010.

- GEISLER, Norman L., *Kršćanska etika*, Bogoslovni institut, Zagreb, 2005.
- INNES, Brian, *Smrt i zagrobni život*, Dušević i Kršovnik d.o.o. , Rijeka, 2000.
- JAY LIFTON, Robert, *Liječnici nacisti- medicinsko ubijanje i psihologija genocida*, TIM press, Zagreb, 2015.
- JUŠIĆ, Anica, Eutanazija, *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2002.) 3, str. 301-309.
- KARIN, Marijan, *Kad srce stane i disanje prestane*, u: Ivan Markešić (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2017.
- KEŠINA, Ivan, *Čovjek između prokreacije i proizvodnje. Kršćanska etika ljudskog rađanja*, Crkva u svijetu, Split, 2008.
- LAUN, Andreas, *Pitanja moralne teologije danas*, Forum bogoslova, Đakovo, 1999.
- LENKIĆ, Jerolim, *Eutanazija u moralno- teološkoj prosudbi*, Tonimir, Varaždinske Toplice, 2011.
- LUCAS LUCAS, Ramon, *Bioetika za svakoga*, Verbum, Split, 2007.
- MARINIĆ, Marko, *Društvena percepcija ne(opravednosti) nekih oblika namjernog izazivanja smrti*, u: Ivan Markešić (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2017.
- MARINIĆ, Marko, Loše stanje organizma kao „dovoljan“ argument za eutanaziju osoba s invaliditetom, *Obnovljeni život* 62 (2007.) 2, str. 131-148.
- MARINIĆ, Marko, *Matematika ljudskog života. Bioetička rasprava o vrijednosti/ vrednosti života*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb 2017., str. 84.
- NOVAKOVIĆ, Dragutin, Eutanazija i situacije umiranja, *Revija za sociologiju* 21 (1990.) 2, str. 193-252.
- PESSINI, Leo, *Distanazija. Do kada produžavati život?*, Adamić, Rijeka, 2004.
- POZAIĆ, Valentin, Deklaracija o eutanaziji, *Obnovljeni život* 40 (1985.) 2, str. 170-176.
- POZAIĆ, Valentin, *Čuvari života. Radosti i tjeskobe djelatnika u zdravstvu*, Filozofsko-teološki fakultet Družbe Isusove, Zagreb, 1998.
- POZAIĆ, Valentin, Eutanazija pred zakonom, *Obnovljeni život* 53 (1998.) 4, str. 437-446.
- POZAIĆ, Valentin, *Život dostojan života. Eutanazija u prosudbi medicinske etike.*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1985.
- SLADIĆ, Hrvoje, Kaznenopravno uređenje usmrćenja na zahtjev i asistiranog suicida, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske* VI (2015.) 1, str. 63-100.
- ŠEPAROVIĆ, Zvonimir, *Granice rizika: etičkopравни pristup medicini*, Informator, Zagreb, 1998.

ŠVAJGER, Anton, *Kako promicati kulturu života?* u: Ana Volarić-Mršić (ur.), *Kultura života. Radovi simpozija Pokreta za život Krčke biskupije*, Zagreb, 2002.

TOMAŠEVIĆ, Luka, Nepovredivost života i eutanazija u enciklici *Evangelium Vitae* Ivana Pavla II., *Služba Božja* 45 (2005.) 1, str. 83-98.

TOMAŠEVIĆ, Luka, „Ne ubij!“ - Sveti zakon Božji, *Služba Božja* 37 (1997.) 1, str. 37-68.

TURKOVIĆ, Ksenija, ROKSANDIĆ VIDLIČKA, Sunčana, MARŠAVELSKI, Aleksandar, Eutanazija i potpomognuto samoubojstvo- etičke dileme kriminalne politike, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 17 (2010.) 1, str. 223-246.

VALJAN, Velimir, *Bioetika*, Svjetlo riječi, Sarajevo- Zagreb, 2004.

VUKASOVIĆ, Ante, Dostojanstvo ljudskog života, *Obnovljeni život* 51 (1996.) 6, str. 689-698.

VULETIĆ, Suzana, RAKOŠEC, Željko, MIŠKIĆ, Štefica, JURANIĆ, Brankica, *Duhovna skrb umirućih i ožalošćenih u sklopu palijativne medicine*, u: Ivan Markešić (ur.), *Čovjek i smrt. Teološki, filozofski, bioetički i društveni pristup*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2017., str. 335.

c) Internetski izvori

<https://hrcak.srce.hr/>

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Eutanazija>

https://hr.wikipedia.org/wiki/Pravo_na_smrt

<https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18670>

<https://ika.hkm.hr/papa-franjo/papa-franjo-lijecnicima-i-stomatolozima-postujte-ljudski-zivot-i-njegovu-svetost/>

<https://www.svjeterijeci.ba/novosti/eutanazija-i-dostojanstvo-smrti>

<http://rjecnik.hr/search.php?q=eutanazija><http://rjecnik.hr/search.php?q=eutanazija>

<https://www.geopolitika.news/razgovori/religija-i-drustvo/eutanazija-znak-kulture-odbacenosti-ili-znak-smrti-iz-milosrda/>

<https://hr.thecorporatedictionary.com/distanasia>

<https://www.bitno.net/academicus/teologija/nacelo-dvostrukog-ucinka/>

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Kristina Grabovac, kao pristupnik za stjecanje zvanja magistricice katehetike, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 16. lipnja 2021.

Potpis

EUTHANASIA

SUMMARY

Today's discussion of euthanasia results in two different and sometimes completely opposite camps: proponents and opponents of euthanasia. Proponents of euthanasia believe that a person in general, and especially in cases of poor quality of life, serious illness and suffering, has the right to end his own life. In doing so, euthanasia is often called a mercy killing and it is observed as an act of humanity towards a human being who suffers terribly. Opponents of euthanasia think that no one has the right to take one's life away regardless of the circumstances, because life itself has an inestimable value which cannot be impaired by a poor quality of life, disease or suffering. The Church opposes any act that diminishes and insults human dignity and life. Life as such is a fundamental value and human right from which all other rights and obligations derive. Palliative care within hospices, advocated by the Church, unlike euthanasia, is a morally appropriate and human solution for patients in the terminal phase of the disease. It is an approach whose main goal is to alleviate pain and suffering in all its aspects while respecting the personal values of the patient.

Keywords: *euthanasia, life, suffering, Church, christian ethics, palliative care, hospice*